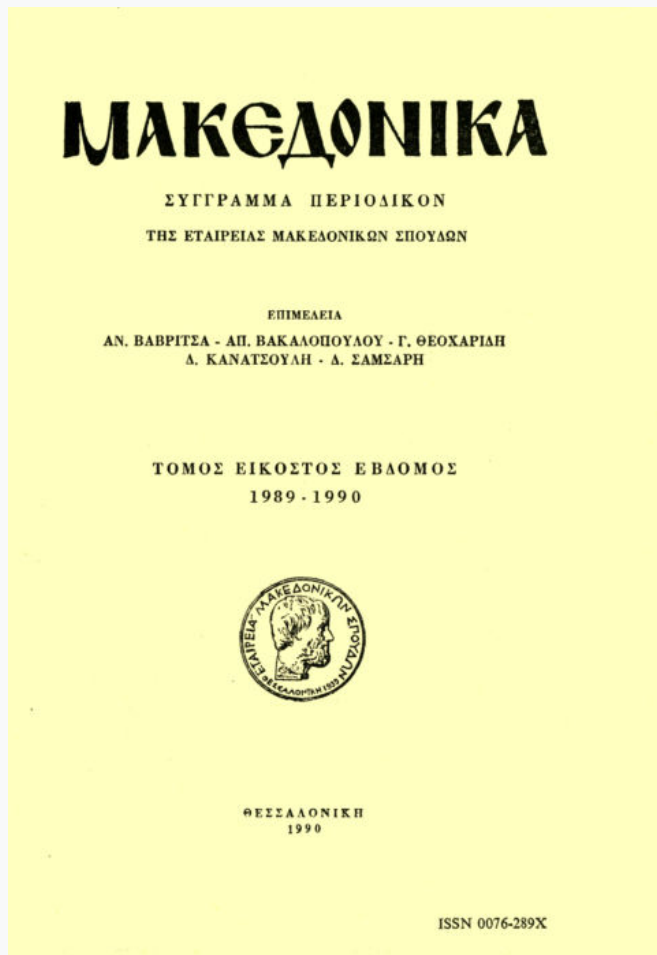

Μακεδονικά

Τόμ. 27, Αρ. 1 (1989)

Ατομικές χορηγήσεις της Ρωμαϊκής Πολιτείας (civitas romana) και η διάδοση της στη Ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία: II. η περίπτωση της Βέροιας, έδρα του Κοινού των Μακεδόνων

Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.106](https://doi.org/10.12681/makedonika.106)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1989). Ατομικές χορηγήσεις της Ρωμαϊκής Πολιτείας (civitas romana) και η διάδοση της στη Ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία: II. η περίπτωση της Βέροιας, έδρα του Κοινού των Μακεδόνων. *Μακεδονικά*, 27(1), 327-382. <https://doi.org/10.12681/makedonika.106>

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
(CIVITAS ROMANA) ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ
ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

II. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ, ΕΔΡΑΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Εισαγωγικά

Στα πλαίσια μιας ευρύτερης έρευνας σχετικά με τη χορήγηση και διάδοση της Ρωμαϊκής πολιτείας (*civitas Romana*) στις ρωμαϊκές επαρχίες της Βαλκανικής Χερσονήσου έχουμε ήδη δημοσιεύσει τα σχετικά πορίσματα που αφορούν τη ρωμαϊκή επαρχία Θράκη¹, τη μαζική χορήγηση της *civitas Romana* στους *peregrinos* της Μακεδονίας με βάση την *constitutio Antoniniana*² και ακόμη τις ατομικές χορηγήσεις της σε *peregrinos* της Θεσσαλονίκης³.

Εδώ εξετάζεται τώρα το φαινόμενο των ατομικών χορηγήσεων στη Βέροια και τη «χώρα» της⁴. Την ανάγκη για ξεχωριστή εξέταση της περίπτωσης της Βέροιας υπαγόρευσε το γεγονός ότι αυτή, ως έδρα του κοινού των Μακεδόνων⁵, ήταν η σπουδαιότερη μακεδονική πόλη⁶, μετά τη

---

1. Βλ. Δ. Κ. Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνες στην ιστορία, την τοπογραφία και τις λατρείες των ρωμαϊκών επαρχιών Μακεδονίας και Θράκης, V. Η πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων αυτοκρατόρων και η διάδοση της Ρωμαϊκής πολιτείας στη ρωμαϊκή επαρχία Θράκη, Θεσσαλονίκη 1984, 131-302.

2. Δ. Κ. Σ α μ σ ά ρ η, Εφαρμογή και συνέπειες του διατάγματος του Καρακάλλα (*constitutio Antoniniana*) στη Μακεδονία, «Αφιέρωμα εις τον Κωνσταντίνον Βαβούσκον», τ. Α', Θεσσαλονίκη 1989, 339-353.

3. ΧΡΠ-Μ Ι (βλ. συντομογραφίες στο τέλος της μελέτης).

4. Κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί και η «χώρα» της Βέροιας, ώστε να αξιολογηθούν και οι δημοσιευμένες επιγραφές (απελευθερωτικές πράξεις) από το ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα, οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον κυρίως για το λόγο ότι είναι χρονολογημένες. Για την έκταση της «χώρας» της βλ. F. P a r a z o g l o u, Les villes de Macédoine à l'époque romaine, Paris/Athènes 1988, 146-147.

5. ΚΜ (βλ. συντομογραφίες).

6. Ο Λίβιος (XLV, 30, 5), αναφερόμενος στη διαίρεση της Μακεδονίας σε τέσσερες «μερίδες» (167 π.Χ.), κατατάσσει τη Βέροια ανάμεσα στις «nobiles urbes» της τρίτης «μερίδας». Κατά τον 3ο αιώνα αναφέρεται ως «ή σεμνοτάτη μητρόπολις τῆς Μακεδονίας και δις νεωκόρος». Γενικά για τη σπουδαιότητα της πόλης, βλ. ΜΜ 16-21.

Θεσσαλονίκη, με την οποία μάλιστα παρουσιάζει αρκετά κοινά σημεία αναφορικά με το θέμα μας. Έτσι, πρώτα πρώτα διέσωσε κι αυτή, όπως η Θεσσαλονίκη, πλούσιο επιγραφικό υλικό που μας επιτρέπει να σχηματίσουμε μια αρκετά σαφή εικόνα του φαινομένου των πολιτογραφήσεων: έπειτα η Βέροια ήταν το δεύτερο, μετά τη Θεσσαλονίκη, κέντρο της επαρχίας Μακεδονίας και κατά συνέπεια είχε συχνότερες και στενότερες σχέσεις με τη ρωμαϊκή εξουσία συγκριτικά με τις άλλες μακεδονικές πόλεις: τέλος, στη Βέροια είχε ομοίως ακμάσει μια κοινότητα από Ιταλούς *negotiatores*¹, των οποίων η παρουσία — με τα ρωμαϊκά τους ονόματα — στις επιγραφές δημιουργεί κι εδώ προβλήματα παρόμοια μ' εκείνα της Θεσσαλονίκης, που περιπλέκουν τη διερεύνηση του θέματός μας και μειώνουν σημαντικά το βαθμό ασφάλειας των μεθόδων που εφαρμόζονται για την αναγνώριση των προσώπων που μας ενδιαφέρουν.

Συνεπώς, όπως στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης² έτσι και της Βέροιας, ισχύουν τα ίδια κριτήρια όσον αφορά την αναγνώριση των πολιτογραφημένων Ρωμαίων πολιτών, τη διάκρισή τους σε κατηγορίες ανάλογα με το βαθμό βεβαιότητάς μας, τον προσδιορισμό της κοινωνικής τους θέσης και την αντιμετώπιση διαφόρων άλλων μεθοδολογικών προβλημάτων. Έτσι λοιπόν, οι νέοι *civēs Romani* μπορούν να διακριθούν κι εδώ σε τρεις κατηγορίες³. Στην πρώτη από αυτές κατατάσσονται εκείνοι που αναγνωρίζονται με ασφάλεια, επειδή φέρουν *gentilicia* είτε αυτοκρατόρων⁴ είτε Ρωμαίων αρχόντων της επαρχίας Μα-

1. Βλ. P a p a z o g l o u, Les villes, 142.

2. Βλ. πιο πάνω, σ. 327, σημ. 3.

3. Δε συμπεριλαμβάνονται στις κατηγορίες αυτές, όπως είναι ευνόητο, πολίτες άλλων πόλεων, οι οποίοι φέρουν την ιδιότητα του αθλητή ή του *gladiator*, επειδή δεν ήταν αυτοί μόνιμοι κάτοικοι της Βέροιας. Για τον ίδιο λόγο δε συμπεριλήφθηκαν φυσικά και αξιωματούχοι του κοινού των Μακεδόνων, οι οποίοι τιμούνται με μνημεία στη Βέροια αλλά μας είναι γνωστό ότι κατάγονταν από άλλες μακεδονικές πόλεις ή περιοχές (πρβ. π.χ. το Δομίτιο Ευρύδικο, που καταγόταν από την Ελιμιώτιδα, τη Λ. Αυρηλία Τρεβωνία, που ανήκε σε επιφανή οικογένεια της Θεσσαλονίκης κ.ά.). Αντίθετα υπολογίζονται δυο φορές — στην αντίστοιχη κάθε φορά κατηγορία — όσα άτομα φέρουν δυο *gentilicia*, αφού αυτά δηλώνουν διπλή χορήγηση της *civitas Romana* στην οικογενείά τους (σε προγόνους του πατέρα και της μητέρας).

4. Ανάμεσα στους Βεροιαίους με αυτοκρατορικά *gentilicia* θα πρέπει ασφαλώς να υπολογίσει κανείς κι ένα χαμηλό ποσοστό ατόμων που όφειλαν τη Ρωμαϊκή πολιτεία στη μεσολάβηση Ρωμαίων επαρχιακών αρχόντων, οι οποίοι έφεραν *gentilicia* κοινά με αυτοκράτορες (π.χ. Ιούλιοι, Φλάβιοι, Σεπτίμιοι), βλ. ΧΡΙΠ-Μ Ι, 311, σημ. 1. Επίσης, θα πρέπει να υπολογίσει κανείς μεταξύ των παραπάνω Βεροιαίων κι ένα πολύ μικρό ποσοστό από μέλη (ή απελευθερούς) ορισμένων οικογενειών από *negotiatores*, οι οποίοι έφεραν ομοίως *gentilicia* κοινά με αυτοκράτορες (π.χ. Ιούλιοι, Σεπτίμιοι), βλ. H a t z - f e l d, Les trafiquants Italiens dans l'Orient Hellénique, Paris 1919, 394, 402.

κεδονίας¹, εφόσον όμως αυτά δεν απαντούν μεταξύ των *negotiatores*. Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται επίσης και άτομα με *cognomina* σε *-anus*², προερχόμενα από αυτοκρατορικά *gentilicia* (π.χ. Ιουλιανοί, Κλαυδιανοί κλπ.)³· πρόκειται για απογόνους (πρώτης, δεύτερης κλπ. γενιάς) οικογενειών που είχαν λάβει την *civitas Romana* από αυτοκράτορα της αντίστοιχης δυναστείας⁴.

Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται με πιθανότητα οι φορείς ονομάτων γένους, τα οποία είναι κοινά μεταξύ Ρωμαίων αρχόντων της Μακεδονίας και *negotiatores*, εφόσον όμως συντρέχουν οι προϋποθέσεις εκείνες που θέσαμε στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης⁵. Στην τρίτη πάλι κατηγορία συγκαταλέγονται Βεροιαίοι *cives Romani* που αναγνωρίζονται με πολύ λιγότερες πιθανότητες ή με πολλές επιφυλάξεις και μπορούν να διακριθούν στις εξής δυο ομάδες: 1) άτομα που φέρουν *gentilicia* Ρωμαίων αρχόντων γειτονικών ή άλλων ανατολικών ρωμαϊκών επαρχιών (π.χ. Αχαΐας, Θράκης, Ασίας, Συρίας κλπ.), αφού είναι γνωστή η παρουσία παροίκων και Ανατολιτών μεταναστών από τις επαρχίες αυτές στη Μακεδονία· 2) άτομα με *gentilicia* κοινά ανάμεσα σε Ρωμαίους άρχοντες των προηγούμενων ρωμαϊκών επαρχιών και *negotiatores*, χωρίς όμως να μπορεί να υπολογιστεί, ούτε κατά προσέγγιση, το ποσοστό των ατόμων που μας ενδιαφέρουν. Κατά συνέπεια, είναι ευνόητο ότι οι πολιτογραφημένοι Ρωμαίοι πολίτες της Βέροιας, οι οποίοι φέρουν τέτοια *gentilicia* ανήκουν σε οικογένειες παροίκων ή Ανατολιτών μεταναστών, που ευεργετήθηκαν με την απονομή της *civitas Romana* πριν ακόμη εγκατασταθούν στη Βέροια.

Τέλος, σχετικά με την κοινωνική θέση των πολιτογραφημένων Ρω-

1. Δεν υπολογίζονται στην περίπτωση αυτή Ρωμαίοι άρχοντες που υπηρέτησαν στη Μακεδονία κατά το 2ο π.Χ. αιώνα, όπως ήταν π.χ. ο Fulcinius, quaestor κατά το 148-146 π.Χ.· επομένως αποκλείεται και η συσχέτιση των Φουλκινίων της Βέροιας με τον άρχοντα αυτόν. Επίσης, αποκλείονται κάθε φορά οι άρχοντες που υπηρέτησαν στη Μακεδονία μετά την αναγραφόμενη στην επιγραφή χρονολογία (πρβ. π.χ. την περίπτωση ενός εφήβου με το *gentilicium* Γεμίνιος, γνωστό από εφηβικό κατάλογο του 177/8 μ.Χ., του οποίου ο πατέρας δεν ήταν δυνατό να όφειλε την *civitas Romana* στο Ρωμαίο άρχοντα Γεμίνιο που υπηρέτησε στη Μακεδονία γύρω στα 170 μ.Χ.).

2. Βλ. I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki 1965, 32-33, 107-108.

3. Δε συμπεριλαμβάνονται όλα τα άτομα που φέρουν *cognomina* σε *-anus* προερχόμενα όμως από μη αυτοκρατορικά *gentilicia*, γιατί αυτά αποτελούν ξεχωριστή ομάδα, η οποία θα μας απασχολήσει σε άλλη εργασία μας.

4. Στη Θεσσαλονίκη τα άτομα με τέτοια *cognomina* είναι πολύ ολιγάριθμα. Συγκεκριμένα αναφέρονται στις επιγραφές πέντε Αιλιανοί (IG 159, 164, 589), έξι Ιουλιανοί (IG 241, 243, 261, 607, 622, 853), ένας Κλαυδιανός (IG 236) κι ένας Φλαβιανός (IG 247).

5. ΧΡΠ-Μ Ι, 311.

μαίων πολιτών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για την αναγνώριση μελών της αριστοκρατικής τάξης θα πρέπει στην περίπτωση της Βέροιας, έδρας του κοινού των Μακεδόνων, να προστεθεί, κοντά στα άλλα¹, κι ένα ακόμη ασφαλές κριτήριο· κι αυτό είναι η ανέγερση μνημείου (βωμού) ή ανδριάντα προς τιμή ενός προσώπου με απόφαση των συνέδρων (δηλ. των μελών του επαρχιακού συνεδρίου), πράγμα που σημαίνει ότι το τιμώμενο πρόσωπο ή στενός συγγενής του είχε πιθανώς καταλάβει κάποιο αξίωμα στο κοινό των Μακεδόνων. Εξάλλου την καταγωγή ενός προσώπου από εύπορη οικογένεια μαρτυρεί σαφώς η κυριότητα και αφιέρωση δούλων σε διάφορα ιερά (κυρίως στο ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα)· ενώ μεταξύ των μελών της αριστοκρατίας θα πρέπει να υπολογίσουμε και αρκετούς στρατιωτικούς, αφού είναι γνωστό ότι αυτοί, μετά την αφυπηρέτησή τους και την επιστροφή στην πατρίδα τους, συχνά προωθούνταν από τη Ρώμη ως νεμιόφρονες σε διάφορα αξιώματα, ιδίως θρησκευτικά που είχαν σχέση με την αυτοκρατορολατρεία.

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΒΕΡΟΙΑΙΩΝ
ΠΟΥ ΕΙΧΑΝ ΛΑΒΕΙ ΤΗΝ CIVITAS ROMANA

Α' κατηγορία

1. Άτομα με αυτοκρατορικά ονόματα γένους (*gentilicia*)

Αίλιοι

Από επιγραφές της Βέροιας και της «χώρας» της μας είναι γνωστά σαράντα έξι (46) συνολικά άτομα (29 άντρες και 17 γυναίκες) που φέρουν το αυτοκρατορικό *nomen gentile* Αίλιος/α ή το *cognomen* Αιλιανός/ή. Από τις επιγραφές αυτές οι δεκαεφτά φέρουν χρονολογία: 177/8, 181, 185, 187, 188, 192/3, 193, 194, 195/6, 203/4, 208, 224, 232, 233, 234, 240 και 259 μ.Χ.· ενώ οι υπόλοιπες επιγραφές χρονολογούνται γενικά στο 2ο, 2ο/3ο και 3ο μ.Χ. αιώνα.

Ανάμεσα στους πολιτογραφημένους Ρωμαίους πολίτες της Βέροιας διακρίνουμε τέσσερες οικογένειες Αιλίων και μια οικογένεια Αιλιανών. Συγκεκριμένα σε δυο επιτύμβιες επιγραφές (2ου αι.) της πόλης αναφέρονται οι σύζυγοι Αίλιος Λύκος και Αιλία Φίλα, καθώς και η κόρη τους Φοιβιανή²· η γυναίκα απόκτησε τη Ρωμαϊκή πολιτεία από το σύζυγό της,

1. ΧΡΠ-Μ Ι, 310-313.

2. ΜΛΦ 82, αρ. 95. BSA 18 (1911/12) 164, αρ. 39. 39 (1938/39) 98, αρ. 13. ABPS 89, αρ. 58, 90, αρ. 60, 93, αρ. 80.

ο οποίος με τη σειρά του είτε την κληρονόμησε από τον πατέρα του είτε την είχε λάβει ο ίδιος προσωπικά· η κόρη τους είναι πολύ πιθανό ότι κληρονόμησε κι αυτή την *civitas Romana* και το *nomen* Αιλία. Σε άλλη επιγραφή (αρχών 3ου αι.) μνημονεύεται ο Αίλιος Ισίδωρος, πατέρας του συνέδρου Αιλίου Λυκομήδη¹· ο πατέρας ταυτίζεται ίσως με τον [Ι]σίδωρο, που μνημονεύεται σε αυτοκρατορική επιστολή (*rescriptum*) και συνδέεται επίσης με το επαρχιακό συνέδριο (κοινό των Μακεδόνων), καθώς και με τον Τ. Αίλιο Ισίδωρο(ο), γνωστό από επιγραφή της Θεσσαλονίκης²· αν η τελευταία ταύτιση είναι σωστή, τότε δεν αποκλείεται η οικογένεια αυτή, που μέλη της κατέλαβαν αξιώματα στο επαρχιακό συνέδριο, να καταγόταν από τη Θεσσαλονίκη. Σε εφηβικό κατάλογο (β' τέταρτου 3ου αι.) της Βέροιας, μεταξύ των άλλων εφήβων, αναφέρεται και ο Αίλιος(ος) Μακεδών νέος, του οποίου πατέρας θα ήταν ασφαλώς ο Αίλιος Μακεδών³· αν κρίνει κανείς από τη χρονολόγηση της επιγραφής κι από την ηλικία του γιου (έφηβος), καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η *civitas Romana* είχε χορηγηθεί στον παππού του. Από άλλη πάλι επιγραφή (επιτύμβια;) μας είναι γνωστός ο Αιλιανός, γιος του Μητροδώρου Αιλιανού⁴, απόγονοι οικογένειας Αιλίων.

Επίσης, από τις επιγραφές γίνονται γνωστοί τρεις Αίλιοι, που ανήκουν σε οικογένειες, των οποίων τα άλλα μέλη φέρουν διαφορετικά *gentilicia*. Έτσι, σε επιτύμβια επιγραφή της Βέροιας μνημονεύεται ο Αίλιος Περιγένης (2ος αι.)⁵, σύζυγος της Ποπίλλιας Αγνής, η οποία σχετίζεται πιθανώς με οικογένεια *negotiatorum* (Porillii)· όσον αφορά το σύζυγο, με βάση τη χρονολόγηση της επιγραφής, μπορούμε να υποθέσουμε ότι την *civitas Romana* είχε απονεμίσει στον ίδιο προσωπικά κάποιος από τους τελευταίους ίσως αυτοκράτορες της δυναστείας των Αντωνίων. Σε άλλη επιτύμβια επιγραφή (3ου αι.) αναφέρεται ο Αίλιος Τραϊανός⁶, σύζυγος της Αυρηλίας Ζωσίμης· πρόκειται για απόγονο (τρίτης γενιάς) οικογένειας που είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία από τον αυτοκράτορα Αδριανό. Σε τιμητική πάλι επιγραφή (3ου αι.) αναφέρεται ο Αίλιος Ποτάμων⁷, πατέρας του Ονωρατιανού Πολυχάρμου, ο οποίος έστησε το

1. AF 183, αρ. 25. JRS 33 (1943) 40-44, αρ. 2. Bull. ép. 1944, 124. SEG 12 (1955) 86, αρ. 313. ILGR, αρ. 197. ΜΠ 10, αρ. 28, 11, αρ. 37. ABPS 92, αρ. 75, 93, αρ. 79.

2. IG 251.

3. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 93, αρ. 81, 82.

4. ΑΔ 2 (1916) 159, αρ. 21. ABPS 90, αρ. 64, 229, αρ. 900.

5. AF 184, αρ. 29. ABPS 94, αρ. 85.

6. AM 27 (1902) 315, αρ. 30. BSA 18 (1911/12) 160, αρ. 33. ABPS 94, αρ. 88.

7. AF 178, αρ. 16. ΜΠ 12, αρ. 48. ABPS 94, αρ. 86.

ἀγαλιά του ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τῶν συνέδρων· στὴν ἐπιγραφή χαρακτηρίζεται ὡς «ἀνὴρ ἄριστος καὶ κόσμιος», πράγμα που δείχνει ὅτι θα πρέπει νὰ ἦταν συνέεδρος· εἶναι φανερό ὅτι ὁ γιος τοῦ κληρονόμησε τὰ ονόματα τοῦ παπποῦ του (ἀπὸ μητέρα). Παρόμοιες περιπτώσεις ἔχουμε καὶ με πέντε Αἰλίες. Ἐτσι, ἀπὸ ἐπιγραφή (ἀ' μισοῦ τοῦ 2ου αἰ.) τῶν Στόβων γνωρίζουμε τὴν Αἰλία Πρίσκιλλα¹, σύζυγο τοῦ Γ(αίου) Ιούλιου Μενέλαου, πρὸς τιμὴ τοῦ οὐοίου ἐστῆσε μνημεῖο ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τῶν συνέδρων· με βάση τὴ χρονολόγησή τῆς ἐπιγραφῆς δικαιούμαστε νὰ υποθέσουμε ὅτι ὁ πατέρας τῆς συζύγου εἶχε λάβει, κατὰ πάσα πιθανότητα, τὴν *civitas Romana* ἀπὸ τὸν αυτοκράτορα Ἀδριανό· ὁ σύζυγος πάλι ἦταν πιθανῶς σύνεδρος καὶ ἀπόγονος παλιᾶς αριστοκρατικῆς οἰκογένειας, ἡ οὐοία εἶχε τιμηθεῖ, ὅπως δείχνει τὸ *praenomen* Γάιος, με τὴ Ρωμαϊκὴ πολιτεία ἀπὸ τὸν Καλιγούλα ἢ πιθανότερα ἀπὸ τὸν Ἀύγουστο, ὅταν αὐτὸς ἀναδιοργάνωσε τὸ κοινὸ τῶν Μακεδόνων· ἐπομένως ἀνήκε σε μια ἀπὸ τὶς παλιότερες μακεδονικῆς οἰκογένειας που εἶχαν καταλάβει αξιώματα στο ἐπαρχιακὸ κοινὸ τῶν Μακεδόνων. Σε ἄλλη ἐπιγραφή (ἀ' μισοῦ 3ου αἰ.) μνημονεύεται ἡ Αἰλία Ιουλία², σύζυγος τοῦ ρήτορα Μ(άρκου) Οὐλπίου Ἰσόδημου, τὸν οὐοίῳ τίμησε με τὴν ἀνέγερση ἀνδριάντα του· ἡ σύζυγος ἀνήκε ὅπως δείχνουν τὰ δυο *gentilicia* τῆς, σε παλιὰ αριστοκρατικὴ οἰκογένεια, μέλη τῆς οὐοίας (πρόγονοι τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας (: της) εἶχαν τιμηθεῖ με τὴν ἀπονομὴ τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας δυο φορές (ἐπὶ Αὐγούστου ἢ ἐπὶ τῶν πρώτων διαδόχων τοῦ καὶ ἐπὶ Ἀντωνίνων)· ὁ σύζυγος πάλι εἶχε κληρονομήσει τὴν ιδιότητα τοῦ *civis Romanus* ἀπὸ πρόγονο τοῦ, που τὴν εἶχε ἀποχτήσει, πρὶν ἀπὸ ἓνα περίπου αἰῶνα, χάρι στον αυτοκράτορα Τραϊανό. Σε ἐπιγραφή (208 μ.Χ.) τῆς Λευκόπετρας μνημονεύεται ἡ Αἰλία Ρουφ(ε)ίνη³, ἰέρεια τοῦ ἐκεῖ ἱεροῦ τῆς Μητρός Ἀυτόχθονος, ἡ οὐοία εἶχε πιθανῶς συγγενικὸ δεσμὸ με τὴν ἐπιφανὴ οἰκογένεια τῶν Ποπλίκιων, ἀν βέβαια εἶναι σωστὴ ἡ ταῦτισή τῆς με τὴν ὁμώνυμη σύζυγο τοῦ Βεροιαίου γιαιτροῦ Ποπλίκιου Ἐρμεία, πατέρα τοῦ Ποπλίκιου Ρούφου καὶ τῆς Ποπλικίας Σεμπρονίλλης. Ἀκόμη σε ἐπιγραφή (2ου-3ου αἰ.) ἀπὸ 10 σημ. χωριὸ Νέο Σκυλλίτσι—μεταξὺ Βέροιας καὶ Ἀλεξάνδρειας—αναφέρεται ἡ Αἰλία Εὐτυχίς⁴, σύζυγος τοῦ Τουρπίλιου Λύκου, που σχετίζεται με οἰκογένεια *negotiatorum*. Ἀπὸ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή (2ου-

1. ΜΑΦ 334, ἀρ. 295. ΑF 184, ἀρ. 28b. J. W i s e m a n, *Stobi. A Guide to the Excavations*, Belgrade 1973, 163, ἀρ. 50, 151. ΜΠ 13, ἀρ. 61. ΑBPS 89, ἀρ. 56.

2. ΑF 183, ἀρ. 24. «Hellenica» 5 (1948) 34. ΜΠ 13, ἀρ. 56. ΑBPS 87, ἀρ. 48.

3. ΑΕΒ 26-27, ἀρ. 3. Π-ΔΣΕ Η', 294. ΜΠ 13-14, ἀρ. 64. ΑBPS 89, ἀρ. 57.

4. ΕΟΜΕ 4 (1921) 116. ΑBPS 87, ἀρ. 47.

3ου αι.) της Βέροιας μας είναι γνωστή η Αιλία Φιλουμένη¹, σύζυγος του Ονήσιμου· όπως δείχνουν τα ονόματά τους, πρόκειται πιθανώς για οικογένεια απελευθέρων· η σύζυγος φαίνεται πως είχε κληρονομήσει το *gentilicium*, μαζί με την *civitas Romana*, από τον πατέρα της· ενώ δε μας είναι γνωστό το νομικό status του συζύγου· το γεγονός πάντως ότι μνημονεύεται μ' ένα μόνο όνομα δε σημαίνει απαραίτητα ότι πρόκειται για δούλο (πρβ. π.χ. τον παραπάνω γιατρό Ποπλίκιο Ερμεία, ο οποίος σ' ένα μνημείο μνημονεύεται απλώς με το ατομικό του όνομα (*cognomen*)).

Εκτός από τις παραπάνω οικογένειες, στις επιγραφές επισημαίνεται η παρουσία δεκαεπτά μεμονωμένων ατόμων, για τα οποία δεν έχουμε, προς το παρόν τουλάχιστον, κανένα απολύτως οικογενειακό στοιχείο, παρόλο που ορισμένοι από αυτούς ανήκουν, όπως δείχνουν οι τίτλοι τους, σε οικογένειες της τοπικής αριστοκρατίας. Έτσι, σε δίγλωσση επιγραφή (α' μισού 3ου αι.), πιθανώς αυτοκρατορική επιστολή (*rescriptum*), αναφέρονται οι μακεδονιάρχες Αίλιος Κυήτος και ο Τυρράνιος Αιλιανός²· ο δεύτερος καταγόταν από οικογένεια, η οποία είχε λάβει την *civitas Romana* επί Αντωνίνων και συγκεκριμένα το 114 μ.Χ., αν συσχετιστεί το όνομά του Τυρράνιος με τον πρεσβευτή και αντιστράτηγο της Μακεδονίας Γ. [Τ.]ρ[.]νιο Πρέισκο. Από τιμητική επιγραφή (αρχών 2ου αι.) μας είναι γνωστός ο Μ(άρκος) Αίλιος Βειλιανός Κλαυδιανός Θεότειμος³, αρχιερέας των Σεβαστών και αγωνοθέτης του κοινού των Μακεδόνων· είναι από τους λίγους αρχιερείς του κοινού, που το μνημείο (βωμό) του το έστησαν οι ίδιοι οι σύνεδροι του κοινού· αν κρίνει κανείς από τη χρονολόγηση της επιγραφής, θα πρέπει τη Ρωμαϊκή πολιτεία να την είχε αποκτήσει ο ίδιος προσωπικά από τον αυτοκράτορα Αδριανό· το *cognomen* όμως Κλαυδιανός μαρτυρεί ότι ανήκε σε παλιά αριστοκρατική οικογένεια, η οποία είχε τιμηθεί με τη Ρωμαϊκή πολιτεία από αυτοκράτορα της Ιουλιο-Κλαυδιανής δυναστείας· ενώ το χαρακτηριστικό όνομά του Θεότειμος δείχνει ότι η οικογένειά του είχε παράδοση στα ιερατικά αξιώματα. Ένας Τίτος Αίλιος Επίκτητος υπογράφει ως μάρτυρας σε επίσημο έγγραφο (επιγραφή του 181 μ.Χ.)⁴, με το οποίο μια γυναίκα, η Αριάγνη Βάστου, αφιερώνει τη δούλη της στην 'Αρτεμη' το *praepomen* Τίτος μαρτυρεί ότι χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας στο άτομο αυτό ήταν ο

1. ΑΔ 2 (1916) 152-153, αρ. 6. BSA 41 (1940-1945) 110, αρ. 12. Bull. ép. 1946/47, 136. ABPS 89-90, αρ. 59.

2. Βλ. πιο πάνω, σ. 331, σημ. 1. Πρβ. ΜΠ 11, αρ. 34 και ΜΠ-Σ, σελ. 37. ΚΜ 75-76. ABPS 92-93, αρ. 77.

3. ΑΦ 183, αρ. 23. ΜΠ 9, αρ. 22. ABPS 91, αρ. 71.

4. BSA 18 (1911/12) 139-140, αρ. 2. ΜΠ 126, αρ. 1156. ABPS 92, αρ. 73.

αυτοκράτορας Αντωνίνος ο Ευσεβής. Σε εφηβικό κατάλογο του 177/8 μ.Χ. αναφέρονται, μεταξύ των άλλων, οι έφηβοι Αίλιος Ζωσάς και ο Αίλιος Λέων¹, οι οποίοι ανήκαν σε οικογένειες της τοπικής αριστοκρατίας που είχαν λάβει την *civitas Romana* από τον Αδριανό ή τον Αντωνίνο τον Ευσεβή. Σε άλλο εφηβικό κατάλογο (β' τέταρτου 3ου αι.) μνημονεύονται δυο ακόμη έφηβοι, ο Αίλ(ιος) Αχιλλεύς και ο Αίλ(ιος) Μάρκελλος². Σε κατάλογο ονομάτων (2ου-3ου αι.) άγνωστης ιδιότητας (απελευθεροί) αναφέρονται, μεταξύ των άλλων, ο Αιλιανός Ρούφος, ο Αίλιος Λυσίμαχος (ή Σύμμαχος) και δυο Αί(λιοι ή -λιανοί);³. Σε άλλο κατάλογο ονομάτων (3ου αι.) μνημονεύεται ο Αιλιανός Λυκαριών⁴· ενώ από επιτύμβιες επιγραφές της Βέροιας μας είναι γνωστοί: η Αιλία Αυρηλία (170-180 μ.Χ.)⁵, ο (Α)ιλιανός Δημήτριος (α' μισό 3ου αι.)⁶ και ο Αίλιος Ορέστης⁷, του οποίου το επιτύμβιο μνημείο έστησε «ή συνήθεια τών δνων» (=σωματείο ονηλατών)· η γυναίκα ανήκε σε οικογένεια που είχε τιμηθεί με διπλή χορήγηση της *civitas Romana* (από τον Αδριανό ή τον Αντωνίνο τον Ευσεβή και από το Μάρκο Αυρήλιο, αν κρίνουμε από τη χρονολόγηση της επιγραφής). Σε άλλη επιτύμβια επιγραφή από το σημ. χωριό Κομνηνίον— κοντά στον Τριπόταμο— μνημονεύεται η (Α)ιλιανή Ολυμπιάς⁸.

Τέλος, σε απελευθερωτικές πράξεις από το ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα αναφέρονται δεκατρείς Αίλιοι: α) έξι ι ε ρ ε ι ε ς: η Αιλία Άμιλλα (192/3 μ.Χ.), η Αιλία Αυρηλιανή (203/4 μ.Χ.), η Αιλία Κλεοπάτρα (185 και 187 μ.Χ.), μια άλλη ομώνυμη (συγγενής πιθανώς της προηγούμενης) (224 μ.Χ.), η Αιλία Μητρώ (195/6 μ.Χ.) και η Αιλία Ορεστέινη (194 μ.Χ.)⁹· β) δυο «π ρ ο ν ο ο υ ν τ ε ς» και «επιμελούμενο» του ιερού: ο Αίλιος Επιγένης (232, 233 και 234 μ.Χ.) και ο Αίλιος Κάσσιος (259 μ.Χ.)¹⁰, ο οποίος σε άλλη επιγραφή φέρει τον

1. ΣΔΚΕΒ 303-309. SEG 13 (1956) 96-97, αρ. 398. ΜΠ-Σ 3, αρ. 1531. ABPS 92, αρ. 74, 93, αρ. 78.

2. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 91, αρ. 70, 94, αρ. 83.

3. MBPM, αρ. 61. ΜΑΦ 68-69, αρ. 57. BSA 18 (1911/12) 162-164, αρ. 36. 58 (1963) 24-26, αρ. 8. SEG 24 (1969) 499. ΖΑ 27 (1977) 145, αρ. 26. ABPS 90, αρ. 62 και 63, 91, αρ. 67, 94, αρ. 87.

4. BCH 35 (1911) 237-238, αρ. 5. 37 (1913) 93-94, αρ. 5. ABPS 91, αρ. 66.

5. AEB 27-28, αρ. 4. SEG 12 (1955) 334. ABPS 87, αρ. 45.

6. «Hesperia» 13 (1944) 28, αρ. 6. SEG 12 (1955) 330. ABPS 90, αρ. 65.

7. BSA 18 (1911/12) 155, αρ. 22. REG 27 (1914) 455. ΜΠ 12, αρ. 45. ABPS 94, αρ. 84.

8. ΑΔ 20 (1965), Χρονικά, 435. BCH 92 (1968) 898. SEG 24 (1969) 523. ABPS 90, αρ. 61.

9. Π-ΔΣΕ Η', σ. 294, 298. ΔΣΑΜ III, 236. ΜΗΣ 1977, 133-135. ABPS 87, αρ. 44 και 46, 88, αρ. 49, 50 και 54, 89, αρ. 55.

10. Π-ΔΣΕ Η', σ. 295. ABPS 91-92, αρ. 72, 92, αρ. 76.

τιμητικό τίτλο «ἀξιολογώτατος», τίτλος που απονεμόταν σε μακεδονίарχες και αρχιερείς· ο τελευταίος ανήκε σε αριστοκρατική οικογένεια, η οποία είχε τιμηθεί δυο φορές με τη χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας· γ) πέντε κ υ ρ ι ο ι δ ο υ λ ω ν: ο Πόπλιος Αίλιος Αμάτοκος (188 μ.Χ.), ο Αίλιος Ασκληπιόδωρος (234 μ.Χ.), η Αιλία Κράτεια (193 μ.Χ.), η Αιλία Λαΐς (193 μ.Χ.) και η Αιλία [Ακα]ρίς¹. από αυτούς ο Πόπλιος Αίλιος Αμάτοκος ανήκε σε θρακική οικογένεια (πρβ. το θρακικό όνομα Αμάτοκος), η οποία είχε λάβει την *civitas Romana*, όπως μαρτυρεί το προωνύμιο Πόπλιος, από τον Αδριανό.

Από ονοματολογική άποψη, παρατηρεί κανείς ότι στο σύνολο των σαράντα έξι Αιλ(ίων ή -ιανών) μόνο τρεις (δηλ. το 6,5%) ακολουθούν το ρωμαϊκό τριώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας (tria nomina)· ο ένας μάλιστα από αυτούς φέρει επιπλέον και δυο *supernomina* (ένα ρωμαϊκό και ένα ελληνικό) κι ένας άλλος έχει θρακικό *cognomen* (Αμάτοκος). Από τα υπόλοιπα σαράντα τρία άτομα τα τρία αναφέρονται στις επιγραφές μ' ένα μόνο όνομα (Αίλιος, Αιλιανός) και τα σαράντα άτομα (δηλ. το 86,9%) ακολουθούν το ελληνικό κλασικό διώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας (duo nomina), δηλ. πλάι στο αυτοκρατορικό *gentilicium* Αίλιος/α φέρουν κι ένα δεύτερο όνομα ως *cognomen*. Από τους σαράντα φορείς δυο ονομάτων οι είκοσι έξι (δηλ. το 65%) έχουν ελληνικά *cognomina*, οι εννιά (δηλ. το 22,5%) ρωμαϊκά, οι τρεις φέρουν ένα δεύτερο ρωμαϊκό όνομα γένους ως *cognomen*, οι δυο χρησιμοποιούν το επώνυμιο Αιλιανός ως ατομικό όνομα και άλλοι δυο ως πατρωνυμικό.

Τα ελληνικά ονόματα, που χρησιμοποιούνται κατά κανόνα ως *cognomina*, είναι κατ' αλφαβητική σειρά τα εξής: [Ακα]ρίς, Άμιλλα, Ασκληπιόδωρος, Αχιλλεύς, Δημήτριος, Επιγένης, Επίκτητος, Ευτυχίς, Ζωσάς, Θεότιμος, Ισίδωρος, Κλεοπάτρα, Κρατέα, Λαΐς, Λέων, Λυκαρίων, Λυκομήδης, Λύκος, Λυσίμαχος, Μακεδών, Μητρώ, Ολυμπίας, Περιγένης, Ποτάμων, Φίλα και Φιλουμένη. Μεταξύ αυτών διαπιστώνει κανείς την ύπαρξη μυθικών, ιστορικών και θεοφόρων ονομάτων, καθώς και ονομάτων δανεισμένων από τη φύση ή εθνικών που χρησιμοποιούνται ως ανθρωπωνύμια².

Όσον αφορά την κοινωνική θέση των πολιτογραφημένων Ρωμαίων πολιτών της Βέροιας, οι επιγραφές παρέχουν άμεσες πληροφορίες για

1. Π-ΔΣΕ Η', σ. 286. ΔΣΑΜ III, 236, 244, 245. ΑΒΡS 86, αρ. 42, 88, αρ. 52 και 53, 91, αρ. 68 και 69.

2. Πρβ. παρόμοιες κατηγορίες στην κοντινή Δυτική Μακεδονία: Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Τα ανθρωπωνύμια της Δυτικής Μακεδονίας κατά τη ρωμαϊοκρατία με βάση τις επιγραφικές μαρτυρίες, «Μακεδονικά» 22 (1982) 260-261.

δεκατρία άτομα (δηλ. για το 28,2%), που ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία. Ανάμεσα σε αυτά συγκαταλέγονται τέσσερα άτομα που είχαν καταλάβει ανώτερα αξιώματα στο επαρχιακό συνέδριο (κοινό των Μακεδόνων)¹ πρόκειται για δυο μακεδονιάρχες, έναν αρχιερέα των Σεβαστών και αγωνοθέτη του κοινού των Μακεδόνων κι ένα σύνεδρο του ίδιου κοινού. Τα υπόλοιπα μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, που στις επιγραφές δηλώνονται τα αξιώματά τους, είναι δυο «προνοούντες» (και «ἐπιμελούμενοι») και επτά ιέρειες στο ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος. Εκτός όμως από τα δεκατρία αυτά άτομα, είναι βέβαιο ότι σε αριστοκρατικές οικογένειες ανήκαν πέντε έφηβοι κι ένα ακόμη άτομο που το τιμητικό μνημείο του στήθηκε σύμφωνα με απόφαση των συνόδων. Έτσι, ακόμη και χωρίς να υπολογίσει κανείς αρκετά άλλα άτομα, που για την αριστοκρατική τους καταγωγή υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις, το συνολικό ποσοστό των μελών της αριστοκρατίας υπερβαίνει το 40%.

Από τους σαράντα έξι συνολικά Αιλίους της Βέροιας μόνο οι τρεις έχουν αυτοκρατορικά *praenomina* (Πόπλιος, Τίτος, Μάρκος), τα οποία μας επιτρέπουν ν' αναγνωρίσουμε με ασφάλεια ως χορηγούς της Ρωμαϊκής πολιτείας αντίστοιχα τους αυτοκράτορες Αδριανό (P. Aelius Hadrianus). Αντωνίνο τον Ευσεβή (T. Aelius Hadrianus) και το Μάρκο Αυρήλιο (M. Aelius Aurelius Verus). Για τους υπόλοιπους σαράντα τρεις Αιλίους, που δε φέρουν προωνύμια, δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με βεβαιότητα ποιός από τους τρεις προηγούμενους αυτοκράτορες ήταν ο χορηγός της *civitas Romana*. Αν όμως λάβει κανείς υπόψη του τη φιλελληνική πολιτική του Αδριανού κι ακόμη τη σχέση του με τη Βέροια, όπως προκύπτει από μια επιστολή του (119-128 μ.Χ.) προς τη βουλή κα τους άρχοντες της πόλης¹, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι περισσότεροι Αιλίοι της Βέροιας όφειλαν την απόκτηση της Ρωμαϊκής πολιτείας στον αυτοκράτορα αυτό. Θα μπορούσε μάλιστα κανείς να προσδιορίσει με μεγαλύτερη ακρίβεια την απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας στην πρώτη δεκαετία της βασιλείας του, κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν και τα ταξίδια του Αδριανού στην Ελλάδα.

Α υ ρ ή λ ι ο ι

Από επιγραφές της Βέροιας και της Λευκόπετρας μας είναι γνωστοί οχτώ (8) συνολικά Αυρήλιοι και Αυρηλιανοί, οι οποίοι όφειλαν τη Ρωμαϊκή πολιτεία στους τελευταίους αυτοκράτορες της δυναστείας των Αντωνίωνων, δηλ. είτε στο Μάρκο Αυρήλιο είτε στον Κόμμοδο. Συγκε-

1. Βλ. ABPS 196, αρ. 719, όπου και η βιβλιογραφία.

κρυμένα σε εφηβικό κατάλογο της Βέροιας (177/8 μ.Χ.) αναφέρεται ο Αυρηλιανός Πρείμιος, άρχοντας του γυμνασίου (επιμελητής αλείμματος)¹, ο οποίος ανήκε σε οικογένεια (πρωτότοκος γιος), στην οποία είχε χορηγήσει τη Ρωμαϊκή πολιτεία ο αυτοκράτορας Μάρκος Αυρήλιος και μάλιστα με την ανάρρησή του στο θρόνο, αν κρίνει κανείς από τη χρονολογία της επιγραφής. Σε ενεπίγραφο επιτύμβιο μνημείο (170-180 μ.Χ.) με ανάγλυφες παραστάσεις στις τέσσερες πλευρές του, μνημονεύεται η Αιλία Αυρηλία², της οποίας ο πατέρας (ή ο σύζυγός της) είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία από το Μάρκο Αυρήλιο.

Σε απελευθερωτική πάλι πράξη της Λευκόπετρας (περίπου 190 μ.Χ.) αναφέρεται ο πραιτωριανός Μάρκος Αυρήλιος Αλέξανδρος³, ο οποίος, σύμφωνα με τη μαρτυρία της επιγραφής, είχε τιμηθεί από τον αυτοκράτορα Κόμμοδο (με την απονομή της *civitas Romana*). Σε άλλη επιγραφή της Λευκόπετρας μνημονεύεται ο Αυρήλιος (Ασκληπι)άδης, επιμελητής του εκεί ιερού της Μητρός Αυτόχθονος⁴. Επιγραφές από το ίδιο ιερό μας κάνουν επίσης γνωστές τρεις ιέρειες: την Αυρηλία Επιγόνη (187/8 μ.Χ.), την Αυρηλία Σαπφώ (203/4 μ.Χ.) και την Αιλία Αυρηλιανή (203/4 μ.Χ.)⁵ κρίνοντας από τις χρονολογίες των επιγραφών, οδηγούμαστε στην πιθανή υπόθεση ότι και οι τρεις ιέρειες ανήκαν σε οικογένειες, στις οποίες είχε απονεμηθεί η Ρωμαϊκή πολιτεία από τον αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο. Τέλος, από λατινική επιγραφή της Ρώμης (των χρόνων του Σεπτίμιου Σεβήρου) μας είναι γνωστός ο Μ. Aur(elius) Fabius⁶, πραιτωριανός από τη Βέροια, ο οποίος είχε λάβει πιθανώς τη Ρωμαϊκή πολιτεία ο ίδιος προσωπικά από τον Κόμμοδο με τη στρατολόγησή του στις *cohortes praetoriae*, όταν quaestor της επαρχίας Μακεδονίας ήταν ο Fabius (τέλη 2ου αι.), στον οποίο όφειλε προφανώς και το τρίτο όνομά του.

Από τους οχτώ παραπάνω Αυρήλιους και Αυρηλιανούς οι δυο έχουν τρία nomina (ο ένας από αυτούς ελληνικό cognomen και ο άλλος ρωμαϊκό) και οι άλλοι έξι έχουν δυο ονόματα, δηλ. πλάι στο όνομα Αυρήλ(ιος, -ιανός) ένα δεύτερο όνομα (ελληνικό ή ρωμαϊκό). Αξιοσημείωτο είναι ότι οι επτά από αυτούς (δηλ. το 87,5%) ανήκουν στην τοπική αριστοκρατία, όπως μαρτυρούν οι επιγραφές: ένας από αυτούς ήταν άρχοντας

1. JHS 70 (1950) 6. «Μακεδονικά» 2 (1941-1952) 626, αρ. 69. ΜΠ 27, αρ. 206. ABPS 124, αρ. 271.

2. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 5. Πρβ. ABPS 87, αρ. 45.

3. Π-ΔΣΕ Η', σ. 295. ΔΣΑΜ ΙΙΙ, 244, αρ. 7. ABPS 124, αρ. 275.

4. Π-ΔΣΕ Η', σ. 295. ABPS 124, αρ. 277.

5. ΔΣΑΜ ΙΙΙ, 236, 244. Π-ΔΣΕ Η', σ. 306. ABPS 87, αρ. 46, 121, αρ. 261, 122, αρ. 268.

6. CIL VI, 32624 b. ΜΠ-Σ 8, αρ. 1571. ΔΣΑΜ ΙΙ, 444, αρ. 51. ABPS 130, αρ. 302.

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι γόνος της παλιάς αυτής αριστοκρατικής οικογένειας είχε νυμφευτεί την Αιλία Πρίσκιλλα, κόρη οικογένειας που τιμήθηκε με την απονομή της *civitas Romana* από τον Αδριανό, πιθανώς με την ανάρρησή του στο θρόνο, αν κρίνει κανείς από τη χρονολόγηση της επιγραφής κι από την ενηλικίωση της πανιρεμένης κόρης. Ιδιαίτερο επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο Μενέλαος Αντιγόνου, ένας από τους γενάρχες της οικογένειας που μας ενδιαφέρει, που θα είχε ζήσει στο πρώτο μισό του Ιου μ.Χ. αιώνα, είχε καταλάβει αξιώματα στο κοινό των Μακεδόνων, όπως φανερώνει ο τίτλος του «πατήρ συνεδρίου», χωρίς να έχει την ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη. Αυτό σημαίνει ότι, αρχικά τουλάχιστον, η *civitas Romana* δεν αποτελούσε προϋπόθεση *sine qua non* για την *promotio* σε επαρχιακά αξιώματα. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι έχουμε εδώ μια αριστοκρατική οικογένεια που μέλη της για τρεις τουλάχιστον γενιές κατείχαν αξιώματα στο κοινό των Μακεδόνων.

Μέλη μιας άλλης αριστοκρατικής οικογένειας μας είναι γνωστά από ενεπίγραφο τιμητικό μνημείο των αρχών του 2ου αιώνα· πρόκειται για τον Ιούλιο Α[---] Βήτο (;), γ.ο του Ιούλιου Βήτου¹. Αν η *civitas Romana* είχε απονεμηθεί για πρώτη φορά στον πατέρα, τότε ως πιθανός χορηγός της θα πρέπει μάλλον να θεωρηθεί ο αυτοκράτορας Καλιγούλας παρά ο Αύγουστος, αν βέβαια είναι σωστή η χρονολόγηση της επιγραφής· γιατί, αν μεσολαβεί κι άλλο μέλος της οικογένειας, θα μπορούσε κανείς να υπολογίσει και τον Αύγουστο ως πιθανό χορηγό της Ρωμαϊκής πολιτείας. Σε άλλη επιγραφή (3ου αι.) αναφέρονται δυο απόγονοι άλλης αριστοκρατικής οικογένειας Ιουλίων· πρόκειται για δυο αδέρφια, τον Ιούλιο Κλεάνθη και την Ιουλία Κλέα², τα οποία διατήρησαν το αυτοκρατορικό *gentilicium* της οικογένειάς τους για δυο τουλάχιστον αιώνες. Το γεγονός μάλιστα ότι η Ιουλία Κλέα έστησε το τιμητικό μνημείο για τον αδελφό της, ύστερα από απόφαση των συνέδρων, μαρτυρεί τη σχέση της οικογένειας αυτής με το επαρχιακό συνέδριο.

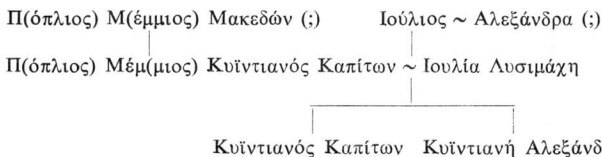
Επίσης, μας είναι γνωστοί άλλοι πέντε Ιούλιοι, που τα υπόλοιπα όμως μέλη των οικογενειών τους έφεραν διαφορετικά ονόματα γένους. Έτσι, σε επιγραφή του 3ου αιώνα αναφέρεται η Ιουλ(ία) Λυσιμάχη³, γόνος παλιάς οικογένειας Ιουλίων, που είχε παντρευτεί τον Π(όπλιο) Μέμ-

1. AD 2 (1916) 155, αρ. 12. ABPS 174, αρ. 595 και 596.

2. AA 57 (1942) 183, αρ. 27. ΜΠ 67, αρ. 590 και 627. ABPS 170, αρ. 577, 175, αρ. 608.

3. AF 176, αρ. 4. ΜΠ 68, αρ. 629. ABPS 171, αρ. 579.

μιο Κυϊντιανό Καπίωνα, πιθανώς μακεδονιάρχη, μέλος επιφανούς οικογένειας των Κυϊντιανών. Το γενεαλογικό τους δέντρο μπορεί να αναπαρασταθεί ως εξής¹:

Σε επιτύμβια επιγραφή (2ου αι.) αναφέρεται ο Ιούλιος Περικλής, Ηρακλεώτης, σύζυγος της Πομπωνίας Μαρκίας². δυστυχώς δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με βεβαιότητα ο τόπος καταγωγής του, αφού υπήρχαν τρεις πόλεις της Μακεδονίας που όφειλαν το όνομά τους στον Ηρακλή (Ηράκλεια η Λυγκηστική, Ηράκλεια η Σιντική και το Ηράκλειο Πιερίας)· ούτε μπορούμε να γνωρίζουμε αν είχε εγκατασταθεί μόνιμα στη Βέροια ή αν ήταν προσωρινή η διαμονή του στην πόλη αυτή, όπως μας κάνει να υποψιαζόμαστε η διατήρηση του εθνικού του και η αναγραφή του στην επιγραφή. Από άλλη επιγραφή της Βέροιας μας είναι γνωστή η Ιουλία³, μητέρα του νομομαθούς Ποσειδίππου που τιμάται από τους Μακεδόνες· η σύζυγος κληρονόμησε πιθανώς το αυτοκρατορικό όνομα και τη Ρωμαϊκή πολιτεία από την οικογένειά της· ενώ η μνεία του συζύγου μ' ένα μόνο όνομα δε σημαίνει απαραίτητα ότι αυτός δεν ήταν Ρωμαίος πολίτης, αφού αρκετές φορές στις επιγραφές μνημονεύονται *cives Romani* απλά και μόνο με το ελληνικό ατομικό τους όνομα, χωρίς δηλαδή αναγραφή του *gentilicium*. Σε άλλη επιγραφή (α' μισού 3ου αι.) μνημονεύεται η Αιλία Ιουλία⁴, σύζυγος του ρήτορα Μάρκου Ουλπίου Ισόδημου· το δεύτερο *gentilicium* της συζύγου είναι ενδεικτικό της καταγωγής της από παλιά αριστοκρατική οικογένεια που είχε λάβει την *civitas Romana* από αυτοκράτορα της gens Julia. Σε παρόμοια παλιά αριστοκρατική οικογένεια ανήκε και η Δομιτία Ιουλία⁵, που μνημονεύεται σε ενεπίγραφη βάση ανδριάντα (αρχών 2ου αι.), τον οποίο έστησε η πόλη των Βεροιαίων προς τιμή του συζύγου της Τ. Φλαουίου Καισεννιανού Ευλαίου. Τέλος, σε οι-

1. Πρβ. ΚΜ 86-87.

2. «Hesperia» 13 (1944) 27, αρ. 3. Bull. ép. 1944, 127. SEG 12 (1955) 327. ΜΠ-Σ 13, αρ. 1623.

3. AF 177, αρ. 12. «Hellenica» 5 (1948) 34. ΜΠ 67, αρ. 623. ABPS 170, αρ. 574.

4. AF 183, αρ. 24. «Hellenica» 5 (1948) 34. ΜΠ 13, αρ. 56. ABPS 87, αρ. 48.

5. BSA 18 (1911/12) 147, αρ. 5. ΜΠ 48, αρ. 436. ABPS 145, αρ. 414.

κογένειες που είχαν τιμηθεί με την *civitas Romana* από αυτοκράτορα της gens Julia ανήκαν ένας Ιουλιανός και δυο Ιουλιανές: ο Γέλλιος Ιουλιανός Ένδημος (2ο αι.)¹, σύζυγος της Γελλίας Ζοής, η Ιουλιανή Αμμία (3ος αι.)², σύζυγος του Κλαυδίου Τέρπνου και μητέρα της «εκ προγόνων ίερείας» Κλαυδίας Άλκηστης, καθώς και η Ιουλιανή Κλεοπάτρα (177/8 μ.Χ.)³, σύζυγος του Τερεντιανού Αλέξανδρου, μέλους του επαρχιακού συνεδρίου, προς τιμή του οποίου έστησε ανδριάντα ύστερα από απόφαση των συνέδρων.

Εκτός από τις παραπάνω οικογένειες, η επιγραφική μας κάνει γνωστά άλλα οχτώ άτομα, χωρίς όμως να δίνει κανένα απολύτως οικογενειακό στοιχείο. Έτσι, η γνωστή αυτοκρατορική επιστολή (*rescriptum*) (253-260 μ.Χ.) απευθύνεται σε δυο πρόσωπα, προφανώς ανώτερους άρχοντες της πόλης, από τα οποία το ένα ονομάζεται Ιουλιανός⁴, πρόκειται πιθανώς για μακρινό απόγονο οικογένειας Ιουλιών της τοπικής αριστοκρατίας, αφού μάλιστα ήταν από τις πρώτες μακεδονικές οικογένειες που είχαν τιμηθεί με την *civitas Romana*. Σε τιμητικό μνημείο (98 μ.Χ.) που έστησε η πόλη των Βεροιαίων για τον αυτοκράτορα Νέρβα μνημονεύεται ο Τι(βέριος) Ιούλιος [--]κράτης⁵, αρχιερέας των Σεβαστών και αγωνιοθέτης του κοινού των Μακεδόνων· τα δυο ρωμαϊκά ονόματα (*praenomen* και *cognomen*) του αρχιερέα αυτού μαρτυρούν την καταγωγή του από οικογένεια, στην οποία είχε απονεμηθεί η Ρωμαϊκή πολιτεία από αυτοκράτορα της gens Julia. Σε τιμητικό μνημείο (πιθανώς του Ιου μ.Χ. αι.) τιμάται ως «άριστα πεπολιτευμένος» ο Γάιος Ιούλιος Θεοτένης⁶, άρχοντας του γυμνασίου της πόλης, ο οποίος είχε λάβει πιθανώς τη Ρωμαϊκή πολιτεία ο ίδιος προσωπικά από τον Αύγουστο. Σε τιμητική επιγραφή (αρχών 2ου αι.), γραμμένη πιθανώς σε βάση ανδριάντα, τιμάται από τους συνέδρους ο Γ. Ιούλιος Λογγεϊν(ος)⁷, του οποίου το *cognomen* θα πρέπει ίσως να σχετιστεί με τον L. Cassius Longinus⁸, *legatus pro consule* της Μακε-

1. MBPM, αρ. 47. ΜΑΦ 82-83, αρ. 97. ABPS 137, αρ. 346 και 347.

2. ΜΠ-Σ 13, αρ. 1615. ABPS 171-172, αρ. 582.

3. AF 176, αρ. 5. Bull. ép. 1942, 96. ΣΔΚΕΒ 306-307, αρ. 1. ΚΜ 91. ΜΠ 153, αρ. 1350. ABPS 172, αρ. 583.

4. BCH 37 (1913) 90-93, αρ. 4. REG 27 (1914) 454. «Μακεδονικά» 4(1955-60) 302. ABPS 172, αρ. 585.

5. ΜΑΦ 66-67, αρ. 55. JRS 30 (1940) 51. REG 57 (1944) 214, αρ. 122. ΜΠ 64, αρ. 592. ABPS 179, αρ. 626.

6. MM 20, αρ. 6. CPh 55 (1960) 97, αρ. 26. ΔΣΑΜ II, 481, 493, αρ. 17. Bull. ép. 1978, 276. ΜΠ 63, αρ. 580. ABPS 175, αρ. 605.

7. BSA 18 (1911/12) 151, αρ. 10. ΜΠ 64, αρ. 593. ABPS 177, αρ. 613.

8. PAM A', 207.

δονίας το 48 π.Χ.· κι αυτό, αφού είναι γνωστό ότι αρκετές φορές οι νέοι *cives Romani* υιοθετούσαν το *gentilicium* του αυτοκράτορα και το *cognomen* του επαρχιακού διοικητή (ή άλλου επαρχιακού άρχοντα). Σε ενεπίγραφο τιμητικό μνημείο (42-44 μ.Χ.), που ανήγειρε η πόλη των Βεροιαίων για τον αυτοκράτορα Κλαύδιο, μνημονεύεται ο [Ιούλιος Θεόφιλος¹, επιμελητής του μνημείου. Ένας άλλος επιμελητής, ο Ιουλιανός Μένανδρος², αναφέρεται σε μνημείο (α' μισού 3ου αι.) που έστησαν οι σύνεδροι προς τιμή του γιου ενός μακεδονιάρχη· ενώ σε εφηβικό κατάλογο (177/8 μ.Χ.) μνημονεύονται δυο έφηβοι, μέλη αριστοκρατικών οικογενειών, ο Ιούλιος Λυκαρίων και ο Ιούλιος Λικίνιος Κόιντος³.

Σε κατάλογο ονομάτων (απελεύθερων;) (2ου-3ου αι.) της Βέροιας⁴ μνημονεύονται δεκαοχτώ (18) άτομα, τα οποία έχουν δυο *nomina*, δηλαδή το *gentilicium* Ιούλιος κι ένα από τα ακόλουθα *cognomina*: Επαφράς, Επίγονος, Επτάχης, Ερμείας, Ευτύχης, Εύτυχος, Ζωίλος, Θησεύς, Κλείτος, Κοϊντιανός, Λεονάς, Λύκος, Λυσίας, Παρμ(ε)νίδης, Πρωτογένης (sic), Σέπτουμος (sic), Υγείνος, Φαίδρος· επίσης στον ίδιο κατάλογο αναγράφονται δυο ακόμη Ιού(λιοι); των οποίων δε διασώθηκε το επωνύμιο τους⁵. Από δυο άλλους καταλόγους ονομάτων (2ου-3ου αι.) μας είναι γνωστοί τέσσερις ακόμη Ιούλιοι: ο Ιούλιος Αρτεμίδωρος, ο Ιούλιος Δρόσος, ο Ιούλιος Σκεπτικός⁶ και ο Ιού(λιος) Σαμβατίων⁷. Σε δυο επιτύμβιες επιγραφές (3ου αι.) της Βέροιας αναφέρονται ο Ιούλιος⁸ και η Ιουλιανή Νεικολαΐς⁹, πιθανώς ίερεία, αν κρίνει κανείς από το γεγονός ότι η εγγονή της ήταν «έκ προγόνων ίερεία».

Τέλος, σε απελευθερωτικές πράξεις της Λευκόπετρας αναφέρονται: η Ιουλία Κοπρία Νουννία (230 μ.Χ.)¹⁰, η οποία αφιερώνει δούλη της «κατά κέλευσιν» του επαρχιακού διοικητή Τερτυλλιανού Ακύλα, η Κοϊντα

1. ΔΣΑΜ II, 486-493. Bull. ép. 1978, 276. 1979, 258. ZPE 30 (1978) 150. 34 (1979) 272. SEG 27 (1977) 263. ABPS 175, αρ. 606.

2. C h. E d s o n, *Macedonica* III, 197, 46. ΜΠ 61, αρ. 566. ABPS 173, αρ. 589.

3. ΣΔΚΕΒ 303-309. Bull. ép. 1954, 158. SEG 13 (1956) 96-97, αρ. 398. ΔΣΑΜ I, 195, αρ. 2. ΜΠ-Σ 13, αρ. 1619 και 1620. ABPS 177, αρ. 612 και 614.

4. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3.

5. ABPS 173, αρ. 590 και 591, 174, αρ. 598, 599, 600, 601, 602, 603 και 604, 175, αρ. 607, 176, αρ. 609, 610 και 611, 177, αρ. 615 και 616, 178, αρ. 618, 620, 622 και 624, 179, αρ. 625.

6. ΑΔ 32 (1977) 226. ABPS 173, αρ. 593, 174, αρ. 597, 178, αρ. 623.

7. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 4. Πρβ. ABPS 178, αρ. 621.

8. ΑΜ 27 (1902) 315, αρ. 32. ABPS 173, αρ. 592.

9. «Μακεδονικά» 5 (1961/63) 77, αρ. 11. ΜΠ-Σ 17, αρ. 1652. ABPS 172, αρ. 584.

10. Π-ΔΣΕ Η', 300. ΡΑΜ Β', 104, αρ. 4. ABPS 171, αρ. 578.

Ιουλία (185 μ.Χ.)¹, που αφιερώνει επίσης δούλους της, ο Ιουλιανός Δημήτριος (239 μ.Χ.)², ιερέας, και ο Ιουλιανός Ένδημος (237/8-244/5 μ.Χ.)³, επιμελητής στο εκεί ιερό της Μητρός Αυτόχθονος. Σε επιτύμβια λατινική επιγραφή (εποχής Δομιτιανού) μνημονεύεται ο Jul(ius) Aufidius⁴, miles legionis XVI Flaviae Firmae, και σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) από το σημ. χωριό Πατρίδα η Ιουλιανή.

Στο σύνολο των πενήντα τεσσάρων (54) ατόμων με το αυτοκρατορικό gentilicium Ιούλιος (ή το cognomen Ιουλιανός που προέρχεται από αυτό) μόνο τα εννιά (δηλ. το 16,6%) φέρουν tria nomina (τα τέσσερα άτομα με ρωμαϊκό και τα πέντε με ελληνικό cognomen). Από τα υπόλοιπα άτομα τα πέντε (δηλ. το 9%) έχουν ένα μόνο όνομα (Ιούλιος ή Ιουλιανός) και τα σαράντα (δηλ. το 74%) φέρουν δυο ονόματα, δηλ. πλάι στο όνομα Ιουλι(ος ή -ανός) ένα δεύτερο ρωμαϊκό (τα εφτά άτομα) ή ελληνικό όνομα (τα 33 άτομα). Όσο για τη σειρά παράθεσης των ονομάτων, μόνο σε πέντε περιπτώσεις παρατηρείται ανακολουθία· δηλ. το gentilicium Ιούλιος χρησιμοποιείται σε τρεις περιπτώσεις ως praenomen και σε δύο περιπτώσεις ως cognomen.

Τα ελληνικά ονόματα, που χρησιμεύουν ως cognomina, είναι τα εξής: Αρτεμίδωρος, Δημήτριος, Δρόσος, Ένδημος, Επαφράς, Επίγονος, Επτάχης, Ερμείας, Ευτύχης, Εύτυχος, Θεοτένης, Θεόφιλος, Θησεύς, Κλέα, Κλεάνθης, Κλείτος, Κλεοπάτρα, Λεονάς, Λυκαρίων, Λύκος Λυσίας, Λυσιμάχη, Μένανδρος, Μενέλαος (3), Νεικολαΐς, Παρμενίων, Περικλής, Πρωτογένης, Σκεπτικός, Υγείνος και Φαίδρος. Όπως βλέπει κανείς, μεταξύ αυτών υπάρχουν ονόματα μυθικά, ιστορικά και θεοφόρα, καθώς και άλλα που δείχνουν ηθικές ιδιότητες ή είναι δανεισμένα από τη φύση.

Σχετικά με την κοινωνική τους θέση, οι επιγραφές δίνουν στοιχεία για δεκαπέντε πολιτογραφημένους Ρωμαίους πολίτες της Βέροιας, δηλ. για ένα ποσοστό 27,7% στο σύνολο των πενήντα τεσσάρων Ιουλιών. Συγκεκριμένα πρόκειται για έναν αρχιερέα των Σεβαστών και αγωνοθέτη του κοινού των Μακεδόνων, έναν «πατέρα» του επαρχιακού αυτού κοινού, μια σύζυγο μακεδονίαρχη και μια άλλη συνέδρου (του κοινού), δυο πιθανούς συνέδρους του ίδιου κοινού, έναν άρχοντα γυμνασίου, μια μητέρα νομομαθούς, δυο επιμελητές μνημείων που έστησε η πόλη, έναν επιμελητή στο ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος, δυο ιερείς και δυο εφήβους.

1. ΔΣΑΜ III, 244, αρ. 2. ABPS 170, αρ. 575.

2. ΔΣΑΜ III, 235. Π-ΔΣΕ Η', 295, 298, ABPS 172-173, αρ. 587.

3. ΔΣΑΜ III, 235. Π-ΔΣΕ Η', 295. ABPS 173, αρ. 588.

4. JRS 31 (1941) 24. ΜΠ 62, αρ. 569. ABPS 173, αρ. 594.

Στην περίπτωση των Ιουλιών της Βέροιας ο προσδιορισμός του αυτοκράτορα, χορηγού της *civitas Romana*, είναι ακόμη πιο δύσκολος, γιατί και ο δυο αυτοκράτορες της gens Julia (Αύγουστος και Καλιγούλας) έφεραν τό γραενοπεν (Γάιος). Το γεγονός όμως ότι αρκετοί Ιούλιοι ή απόγονοί τους είχαν καταλάβει ανώτερα αξιώματα τόσο στη δημοτική διοίκηση όσο και στο επαρχιακό κοινό των Μακεδόνων αποτελεί μια ένδειξη ότι οι περισσότεροι τουλάχιστον Ιούλιοι θα πρέπει να όφειλαν την απόκτηση της Ρωμαϊκής πολιτείας στον Αύγουστο. Βέβαια είναι γνωστό ότι ο Αύγουστος ήταν ιδιαίτερα φειδωλός στην απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας σε *peregrinos* των ρωμαϊκών επαρχιών, ωστόσο ήταν ο αυτοκράτορας εκείνος που αναδιοργάνωσε και ενθάρρυνε τη διάδοση του θεσμού των κοινών στις ανατολικές επαρχίες. Έτσι, είναι φυσικό ν' αναζητήσει κανείς τους πρώτους άρχοντες του κοινού των Μακεδόνων μεταξύ των κατοίκων της Βέροιας που ορίστηκε έδρα του κοινού και μεταξύ αυτών αρκετούς νέους *cives Romanos*. Εξάλλου, ας μη λησμονούμε ότι ο Καλιγούλας είχε καταδικαστεί από τη σύγκλητο σε *damnatio memoriae*, πράγμα που θα επηρέασε κι ένα ποσοστό απογόνων πολιτογραφημένων από αυτόν Ρωμαίων πολιτών ώστε να αποβάλουν το *gentilicium* του Καλιγούλα.

Κ λ α ύ δ ι ο ι

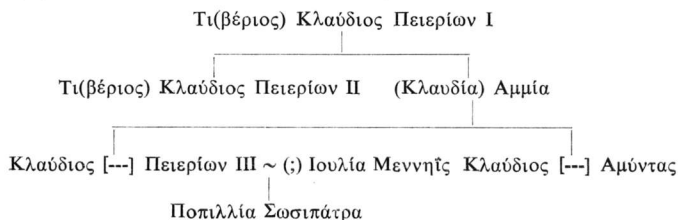
Η παρουσία σαράντα επτά (47) συνολικά Κλαυδίων και Κλαυδιανών (33 αντρών και 14 γυναικών) επισημαίνεται σε επιγραφές της Βέροιας και της «χώρας» της (Λευκάδα, Λευκόπετρα). Οι εννιά από αυτές χρονολογούνται επακριβώς (113, 177/8, 188, 192, 194, 199, 216/7, 219 και 239 μ.Χ.), οι δυο γύρω στα 119-128 και 225 μ.Χ. και οι υπόλοιπες γενικά στον 1ο, 1ο-2ο, 2ο και στο πρώτο μισό του 3ου αιώνα.

Ανάμεσα στους πολιτογραφημένους αυτούς Ρωμαίους πολίτες υπάρχουν έξι οικογένειες, των οποίων δυο τουλάχιστον μέλη φέρουν το αυτοκρατορικό *gentilicium* Κλαύδιος/α. Έτσι, σε επιγραφή (3ου αι.) της Βέροιας αναφέρεται η οικογένεια ενός μακεδονιάρχη, του Τιβ(έριου) Κλ(αυδίου) Πρεϊσκού, του οποίου σύζυγος ήταν η μακεδονιάρχισσα Φλαβία Ισιδώρα και κόρη τους η Τιβ(ερία) Κλ(αυδία) Κο(τι)ντιανή¹. πιθανώς ο σύζυγος ήταν ανεπιός του επίσης μακεδονιάρχη Κλαυδίου Λυσιμάχου². Η χρονολόγηση της επιγραφής μαρτυρεί εδώ την παρουσία απογόνων δυο παλιών αριστοκρατικών οικογενειών, που είχαν ευεργετηθεί με την

1. AF 176, αρ. 7. ΜΠ 80, αρ. 737. ABPS 193, αρ. 698, 200, αρ. 727.

2. AF 175, αρ. 2. «Μακεδονικά» 2 (1941-1952) 627, σημ. 2. 3 (1953/55) 83, αρ. 8. 13 (1973) 27. ŽA 5 (1955) 363. ΜΠ 78, αρ. 724. ABPS 197-198, αρ. 721.

απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας από αυτοκράτορες της Ιουλιο-Κλαυδιανής και Φλαβιανής δυναστείας αντίστοιχα. Από επιγραφές (1ου και 2ου αι.) της ίδιας πόλης¹ μας είναι γνωστή δεύτερη αριστοκρατική οικογένεια Κλαυδιών², που το γενεαλογικό της δέντρο αναπαριστάνεται, σύμφωνα με τα οικογενειακά στοιχεία που προσφέρουν οι επιγραφές, ως εξής:

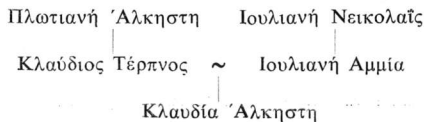

Για το γενάρχη της οικογένειας, που πρώτος θα είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία από αυτοκράτορα της gens Claudia, δεν έχουμε καμιά πληροφορία για τη σταδιοδρομία του. Οι επιγραφές (1ου αι.) όμως μας δίνουν διαφορετικά στοιχεία για τα παιδιά του· έτσι γνωρίζουμε ότι ο γιος του, Τι(βέριος) Κλαύδιος Πειριών ΙΙ, υπήρξε «διά βίου» αρχιερέας των Σεβαστών (δηλ. της αυτοκρατορολατρίας), αγωνοθέτης του κοινού των Μακεδόνων και «δῖς» γυμνασίου· η κόρη του πάλι Αμμία είχε καταβάλει τα έξοδα για την κατασκευή ενός υδραγωγείου στη Βέροια μεταφέροντας νερό «ἐκ τῶν αὐτῆς χωρίων», δηλ. από τα αγροκτήματά της που θα βρίσκονταν προφανώς κοντά στην πόλη αυτή. Ο εγγονός πάλι του γενάρχη, Κλαύδιος [---] Πειριών ΙΙΙ, θα πρέπει να ταυτιστεί με τον Κλαύδιο Πειριώνα, γνωστό από αναθηματική επιγραφή (1ου-2ου αι.) της Σκύδρας (σημ. Αρσένι), που κάνει ανάθεση στην εκεί λατρευόμενη Ἄρτεμη Γαζωρείτιδα και Βλουρίτιδα για τη σωτηρία του εαυτού του και δυο γυναικών (Ιουλίας Μεννηίδος και Ποπιλλίας Σωσιπάτρας), πιθανώς συζύγου και κόρης του. Αν κρίνει κανείς από το ελληνικό cognomen Πειριών της οικογένειας, που θα πρέπει μάλλον να σχετιστεί με το μυθικό βασιλιά της Πιερίας, τον Πίερο, οδηγείται στο συμπέρασμα ότι η μακρινή καταγωγή της ήταν από κάποια πόλη της Πιερίας, ίσως από το Δίο (;). Εξάλλου η παρουσία του ανατολικού ονόματος Αμμία στην οικογένεια δείχνει

1. BCH 79 (1955) 274. MM 20, σημ. 3. Bull. ép. 1956, 137, αρ. 150.

2. ΜΠ 17, αρ. 100, 76, αρ. 709, 79, αρ. 734. ΜΠ-Σ 16, αρ. 1647 και σελ. 39. ABPS-194, αρ. 709, 199, αρ. 724 και 725, 200, αρ. 726.

παλιότερη επιμιξία μέλους της (του γενάρχη;) με οικογένεια Ανατολιτών μεταναστών. Σε άλλη επιγραφή (α' μισού 3ου αι.) της Βέροιας αναφέρεται η οικογένεια του Κλαυδίου Τέρπνου, του οποίου σύζυγος ήταν η Ιουλιανή Αμμία και κόρη του η Κλαυδία 'Αλκηστη «έκ προγόνων Ιέρεια»¹. ο σύζυγος θα πρέπει μάλλον να ταυτιστεί με τον ιερέα Τέρπνο, γιο της 'Αλκηστης, και η κόρη του με την εγγονή της Πλωτιανής 'Αλκηστης και της Ιουλιανής Νεικολαΐδος· επομένως το γενεαλογικό δέντρο τους αναπαριστάνεται ως εξής:

Σε ενεπίγραφη βάση τιμητικού μνημείου μνημονεύεται ο Τι(βέριος) Κλαύδιος Α(ι)μιλιανός, πιθανώς σύζυγος της Κλαυδίας Ουακένας, που θα κατείχε κάποιο αξίωμα, όπως δείχνει η ανέγερση μνημείου προς τιμή του². Σε ενεπίγραφο επιτύμβιο μνημείο εξαιρετικής τέχνης (α' μισού 2ου αι.), που προδίνει οικονομική άνεση, αναφέρονται οι σύζυγοι Τι(βέριος) Κλαύδιος Φίλητος και η Κλαυδία Κουάρτα³. Επίσης, σε απελευθερωτική πράξη (219 μ.Χ.) της Λευκόπετρας μνημονεύονται οι σύζυγοι Κλ(αύδιος) Αγάθων και Κλαυδία Ευβούλη⁴. Σε άλλη απελευθερωτική πράξη (216/7 μ.Χ.) από το Μετόχι Προδρόμου αναφέρεται η Κλαυδία Ευριδική (sic), μητέρα του Κ[λαυδίου] Κοπρύλλου, που αφιερώνει δούλη της στην 'Αρτεμη την «έν Βλαγάνοις»⁵.

Από τις επιγραφές μας είναι γνωστές έντεκα ακόμη οικογένειες, των οποίων ένα μόνο μέλος φέρει το αυτοκρατορικό όνομα Κλαύδιος. Έτσι, από τιμητική επιγραφή (113 μ.Χ.) της Βέροιας μας είναι γνωστοί οι σύζυγοι Τι(βέριος) Κλαύδιος Εύλαιος και Ουλπία Αλεξάνδρα⁶, οι οποίοι σε επιγραφή της Σαμοθράκης αναφέρονται ως μύστες των Καβειρίων μυστηρίων. Σε επιτύμβιες επιγραφές της Βέροιας αναφέρονται επίσης οι εξής σύζυγοι: Πετίλλιος Κλαυδιανός και Αυρηλία Ουρβάνα (3ος αι.)⁷,

1. ΜΠ-Σ 17, αρ. 1650 και 1652. ABPS 191, αρ. 691, 202, αρ. 731.

2. BSA 18 (1911/12) 149-150, αρ. 8. ABPS 193, αρ. 700, 194, αρ. 708.

3. «Μακεδονικά» 1 (1940) 483. JdI 84 (1969) 146, αρ. R6. ΠΤΜΜ 160-161, αρ. 80. ABPS 193, αρ. 699, 202, αρ. 735.

4. Π-ΔΣΕ Η', 307. ABPS 192, αρ. 695, 194, αρ. 707.

5. ΔΣΑΜ III, 239. ABPS 192, αρ. 696, 196, αρ. 718.

6. BSA 18 (1911/12) 147, αρ. 5. ΜΠ 77, αρ. 717. ABPS 19-, αρ. 715.

7. BSA 41 (1940-45) 113, αρ. 22. SEG 12 (1955) 324. ABPS 252, αρ. 1053.

Κλαύδιος Απολλώνιος και Βερονίκη (3ος αι.)¹, Κλαύδιος και Ευτυχία (2ος-3ος αι.)², Κλαυδία Βυζαντία και Τι(βέριος) Φλ(άβιος) Λέων (2ος-3ος αι.)³. Επίσης, σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) της Βέροιας μνημονεύεται η Κλαυδία Βακχίς⁴, μητέρα του Τυρράνα(ς), σε άλλη επιτύμβια επιγραφή (2ου αι.) από τα Λευκάδια ο Τι(βέριος) Κλαύδιος Ιλαρίων⁵, γιος του Ανδρόνεικου και της Ευτυχίδος, και σε επιτύμβιο επίγραμμα (αρχών 3ου αι.) της Βέροιας ο Κλαυδιανός⁶, πατέρας της Κυρίλλης. Ακόμη, σε επιτύμβιες επιγραφές από τη Βέροια και το σημ. χωριό Φυτεία αναφέρονται αντίστοιχα τα αδέρφια Κλ(αύδιος) Επάγαθος⁷ και Παράμωνος (α' μισό 2ου αι.), πιθανώς απελεύθεροι, όπως δείχνουν τα χαρακτηριστικά τους ονόματα, και τα αδέρφια Κλαυδιανός, Εύτυχος και Ωφελίων (3ος αι.)⁸. Τέλος, από ενεπίγραφο τιμητικό μνημείο (βωμό) (2ου-3ου αι.) της Βέροιας μας είναι γνωστός ο Κλαύδιος Λυσίμαχος⁹, που το μνημείο του έστησαν, ύστερα από απόφαση των συνέδρων, οι ανεψιοί έφεραν το ίδιο gentilicium με το θείο τους· ίσως μάλιστα ο πρώτος από αυτούς να ταυτίζεται με το μακεδονιάρχη Τιβ(έριο) Κλ(αύδιο) Πρείσκο, γνωστό από μεταγενέστερη επιγραφή (3ου αι.)¹⁰.

Επιπλέον στις επιγραφές της Βέροιας και της «χώρας» της μαρτυρούνται δέκα Κλαύδιοι, για τους οποίους δεν παραδόθηκε κανένα οικογενειακό στοιχείο. Από αυτούς οι τρεις είχαν καταλάβει ανώτερα αξιώματα στην επαρχιακή και τοπική διοίκηση· συγκεκριμένα πρόκειται για δυο αρχιερείς των Σεβαστών και αγωνοθέτες του κοινού των Μακεδόνων και για έναν εφήβαρχο. Ο ένας αρχιερέας είναι ο Τι(βέριος) Κλαύδιος

1. ΑΔ 29 (1973/74), Χρονικά, 718. SEG 30 (1980) 559-560. BCH 105 (1981) 820-821. ABPS 195, αρ. 711.

2. AM 27 (1902) 315, αρ. 35. ABPS 194, αρ. 705.

3. BSA 41 (1940-45) 109-110, αρ. 10. ΑΔ 30 (1975), Χρονικά, 261. ABPS 192, αρ. 694.

4. MBPM, αρ. 68. ΜΑΦ 80, αρ. 87. ABPS 192, αρ. 693.

5. ΜΜΜΑ, αρ. 150. ΜΑΦ 43-44, αρ. 19, 325, αρ. 292. EOME 4 (1920/21) 107. ABPS 196, αρ. 717.

6. «Hesperia» 13 (1944) 24-26. Bull. ép. 1944, 127. SEG 12 (1955) 325. GVI, αρ. 672. ABPS 194, αρ. 703.

7. BSA 41 (1940-45) 112-113, αρ. 21. ABPS 195, αρ. 712.

8. «Μακεδονικά» 2 (1941-52) 633, αρ. 80. Bull. ép. 1953, 109. ΠΤΜΜ 171, αρ. 92. ABPS 194, αρ. 704.

9. AF 175, αρ. 2. «Μακεδονικά» 2 (1941-52) 627, σημ. 2. ΚΜ 83, αρ. 8. ΜΠ 78, αρ. 724. ABPS 197, αρ. 721.

10. ΜΜΜΑ 9-10. ΜΑΦ 424, αρ. 365. ΜΠ 78, αρ. 722. ABPS 196, αρ. 719.

Πτολεμαίος¹, που αναφέρεται σε επιγραφή χρονολογούμενη προς τα τέλη του Ιου μ.Χ. αιώνα και ο οποίος ίσως είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία ο ίδιος προσωπικά από τον Κλαύδιο ή το Νέρωνα· ο άλλος αρχιερέας ονομάζεται Μ(άρκος) Αίλιος Βειλιανός Κλαυδιανός Θεότειμος² και αναφέρεται σε επιγραφή του 2ου αιώνα· το επωνύμιό του Κλαυδιανός μαρτυρεί την ύπαρξη προγόνου του (από μητέρα;) που είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία από αυτοκράτορα της gens Claudia· τέλος, ο εφήβαρχος είναι ο Τι(βέριος) Κλαύδιος Έτυμος³, ο οποίος μας είναι γνωστός από επιγραφή (τέλους Ιου αι.) γραμμένη σε σαρκοφάγο· αν κρίνει κανείς από τη χρονολόγηση της επιγραφής, θα πρέπει να είχε λάβει την *civitas Romana* ο ίδιος προσωπικά από αυτοκράτορα της gens Claudia. Εκτός από αυτούς, σε εφηβικό κατάλογο του 177/8 μ.Χ. αναφέρεται ο έφηβος Κλαύδιος Φαβρίκιος (ή Κλαύδιος Φλ(αύσιος) (Αφροδε[ίστιος];)⁴ και σε μεταγενέστερο εφηβικό κατάλογο του πρώτου μισού του 3ου αιώνα ο Κλ(αύδιος) Λυνκεύς⁵. Σε κατάλογο «ἐξελευθερικών» (=απελευθερών) (3ου αι.) μνημονεύεται ο Κλ(αύδιος) Ανείκητος⁶, σε άλλους καταλόγους ονομάτων (απελευθερών;) (2ου-3ου αι.) ο Κλ(αύδιος) Τέρπνος, ο Κλ(αύδιος) [---]⁷ και ο Κλαύδιος Ηγησίμβροτος⁸ και σε επιτύμβια (;) επιγραφή (2ου-3ου αι.) ο Κλαύδιος Εύκαρπος⁹. Τέλος, από απελευθερωτικές πράξεις του ιερού της Μητρος των Θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα μας είναι γνωστά επτά άτομα: ο Κλαύδιος Σωτήρ (188 και 219 μ.Χ.)¹⁰, επιμελητής του ιερού, ο Κλαύδιος Τερτίνος (188 και 199 μ.Χ.)¹¹, ιερέας στο ίδιο ιερό, ο Κλαύδιος Μάρκελλος (239 μ.Χ.)¹², μεγαλογαιοκτήμονας, κάτοχος του Βερενικίου χωριού, η Κλαυδία Ευβούλη (219 μ.Χ.)¹³, που αφιερώνει πέντε δούλους της στη Μητέρα των Θεών, η Κλαυδία Ηδέα (194 μ.Χ.)¹⁴, που αφιερώνει

1. ΜΑΦ 64, αρ. 52. JRS 33 (1943) 39. ΜΡ 80, αρ. 739 και ΜΠ-Σ, σελ. 40. ABPS 201, αρ. 728.

2. ΑΦ 183, αρ. 23. ΚΜ 74-75, αρ. 5. ΜΡ 9, αρ. 22. ABPS 91, αρ. 71.

3. ΜΠ 77, αρ. 716. ABPS 195, αρ. 713.

4. ΣΔΚΕΒ, ό.π. SEG 13 (1956) 96-97, αρ. 398. ΔΣΑΜΙ, 195, αρ. 2. ΜΠ-Σ 17, αρ. 1651. ABPS 202, αρ. 734.

5. ΑΔ 26 (1971), 1, 128-132. Bull. έρ. 1973, 273. ABPS 197, αρ. 720.

6. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 4. Πρβ. ABPS 194, αρ. 710.

7. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, αρ. 3. Πρβ. ABPS 194, αρ. 706, 202, αρ. 732.

8. ΑΔ 32 (1977) 226. ABPS 196, αρ. 716.

9. ΜΒΡΜ, αρ. 69. ΜΦΛ 80, αρ. 88. Β-MS 140, 153. ABPS 195-196, αρ. 714.

10. Π-ΔΣΕ Η', 244, αρ. 5. ABPS 201-202, αρ. 730.

11. Π-ΔΣΕ Η', 294. ABPS 202, αρ. 733.

12. Π-ΔΣΕ Η', 304. ΔΣΑΜ ΙΙΙ, 238. ABPS 198, αρ. 722.

13. Π-ΔΣΕ Η', 307. ABPS 192, αρ. 695.

14. ΔΣΑΜ ΙΙΙ, 245-246, αρ. 17. ABPS 192, αρ. 697.

μια δούλη της, η Κλαυδία Πρόκλα (192 μ.Χ.)¹, που αφιερώνει δούλους της, και η Κλαυδιανή Σωσιπάτρα (239 μ.Χ.)², που υπόσχεται μια δούλη της στη Μητέρα των θεών Αυτόχθονα.

Σχετικά με την ονοματοδοσία των παραπάνω σαράντα επτά (47) Κλαυδί(ων ή -ανών), παρατηρεί κανείς ότι οι δεκατρείς (δηλ. το 27,6%) ακολουθούν το ρωμαϊκό τριώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας, δηλ. πλάι στο αυτοκρατορικό gentilicium Κλαύδιος φέρουν ρωμαϊκά praenomina και ρωμαϊκά ή ελληνικά cognomina· από τα cognomina αυτά τα τέσσερα είναι ρωμαϊκά και τα εννιά ελληνικά. Από τα υπόλοιπα τριάντα τέσσερα άτομα τα τρία (δηλ. το 6,3%) έχουν ένα μόνο όνομα (Ιούλιος ή Ιουλιανός) και τα τριάντα ένα άτομα (δηλ. το 65,9%) ακολουθούν το ελληνικό κλασικό δίδυμο σύστημα ονοματοδοσίας, δηλ. πλάι στο αυτοκρατορικό gentilicium Κλαύδιος (ή το cognomen Κλαυδιανός) ένα δεύτερο όνομα· το όνομα αυτό, που επέχει θέση επωνυμίου, σε έξι μόνο περιπτώσεις είναι ρωμαϊκό, σε είκοσι τρεις περιπτώσεις είναι ελληνικό, σε μια περίπτωση ανατολικό και σε μια άλλη δε διασώθηκε στην επιγραφή.

Τα ελληνικά ονόματα που χρησιμοποιούνται ως cognomina είναι τα ακόλουθα: Αγάθων, Άλκηστις, Αμύντας, Ανείκτητος, Απολλώνης, Βακχίς, Βυζαντία, Επάγαθος, Έτυμος, Ευβούλη (2), Εύκαρπος, Εύλαιος, Ευρυδίκη, Ηγησίμβροτος, Ηδέα, Θεότειμος, Ιλαρίων, Κόπρυλλος, Λυνκεύς, Λυσίμαχος (2), Παράμονος, Πειριών (3), Πτολεμαίος, Σωσιπάτρα, Σωτήρ, Τέρπνος (2) και Φίλητος. Μεταξύ αυτών διακρίνουμε ονόματα ιστορικά και θεοφόρα, ονόματα που δείχνουν ηθικές ιδιότητες, χαρακτηριστικά ονόματα απελεύθερων, καθώς και εθνικά χρησιμοποιούμενα ως ανθρωπωνύμια.

Ως προς την κοινωνική θέση των σαράντα επτά αυτών νέων cives Romani της Βέροιας, στις επιγραφές αναφέρονται δεκατρία (δηλ. το 27,6%) μέλη της αριστοκρατικής τάξης, που είναι: δυο μακεδονίαρχες, τρεις αρχιερείς των Σεβαστών και αγωνοθέτες του κοινού των Μακεδόνων, ένας πιθανός σύνεδρος του ίδιου κοινού, ένας εφήβαρχος, ένας επιμελητής κι ένας ιερέας στο ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος, μια ιέρεια, ένας μεγαλογαιοκτήμονας (κάτοχος του Βερενικίου χωριού) και δυο έφηβοι.

Σχετικά με τον προσδιορισμό του συγκεκριμένου αυτοκράτορα που χορήγησε την *civitas Romana* στους Κλαυδίους της Βέροιας, ο μελετητής αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες ακόμη και με τα άτομα εκείνα που έχουν

1. Π-ΔΣΕ Η', 283. ΔΣΑΜ III, 245, αρ. 10. ABPS 193, αρ. 701.

2. ΡΑΜ Β', 104, αρ. 7. ABPS 193, αρ. 702.

και praenomen (Τιβέριος), αφού και οι τρεις αυτοκράτορες της gens Claudia (Τιβέριος, Κλαύδιος και Νέρων) έφεραν το ίδιο προωνύμιο (Τιβέριος). Ωστόσο, κρίνοντας από τη γενναιόδωρη πολιτογραφική πολιτική του Κλαυδίου, θα μπορούσε κανείς να τον θεωρήσει ως πιθανότερο χορηγό της Ρωμαϊκής πολιτείας στο μεγαλύτερο τουλάχιστον αριθμό των Κλαυδίων της Βέροιας¹. Επίσης, ένας αξιόλογος αριθμός ατομικών χορηγήσεων της *civitas Romana* θα μπορούσε ν' αποδοθεί στον Τιβέριο και μάλιστα με την ευκαιρία μετατροπής της Μακεδονίας από συγκλητική σε αυτοκρατορική επαρχία. Αντίθετα θα πρέπει να είναι κανείς επιφυλακτικός σχετικά με το πρόσωπο του Νέρωνα, που είχε καταδικαστεί από τη σύγκλητο σε *damnatio memoriae*.

Ο ύ λ π ι ο ι

Οι επιγραφές της Βέροιας αναφέρουν τέσσερις (4) μόνο Ουλίπους (τρεις άντρες και μια γυναίκα). Πρώτος από αυτούς είναι ο Μ(άρκος) Ούλπιος Ισόδημος², «ἐξέχων» ρήτορας, προς τιμή του οποίου η σύζυγός του Αιλία Ιουλία έστησε ανδριάντα (α' μισό 3ου αι.), ύστερα από απόφαση των συνέδρων, οι οποίοι είχαν εκτιμήσει την αρετή του και την εύνοια που έδειξε προς την επαρχία. Δεύτερος είναι ο έφηβος Ούλπι(ος) Μεννέας³, που το όνομά του μνημονεύεται σε εφηβικό κατάλογο του πρώτου μισού του 3ου αιώνα. Τρίτος είναι ο Ούλπιος (Μ)άρκος(ς)⁴, γνωστός από επιτύμβια επιγραφή του 2ου αιώνα, και τέταρτη η Ουλπία Αλεξάνδρα (113 μ.Χ.)⁵, σύζυγος του Τι(βέριου) Κλαυδίου Ευλαίου.

Όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς από τις χρονολογίες των επιγραφών, η τελευταία Ουλπία όφειλε το *gentilicium*, μαζί με τη Ρωμαϊκή πολιτεία, στον πατέρα της, ο οποίος την είχε λάβει από τον αυτοκράτορα Τραϊανό, προφανώς με την ανάρρησή του στο θρόνο. Οι υπόλοιποι τρεις Ούλπιοι είναι απόγονοι—οι δυο μάλιστα μακρινοί—οικογενειών, στις οποίες είχε χορηγηθεί η Ρωμαϊκή πολιτεία από τον ίδιο αυτοκράτορα, μοναδικό εξάλλου που ανήκε στη gens Ulπia.

Σε π τί μ ι ο ι

Από επιγραφές της Βέροιας μας είναι γνωστοί δυο μόνο Σεπτίμιοι,

1. Πρβ. και τιμητικό μνημείο που έστησε η πόλη των Βεροιαίων για τον αυτοκράτορα αυτόν, βλ. πιο πάνω, σ. 342, σημ. 1.
2. AF 183, αρ. 24. «Hellenica» 5 (1948) 34. ΜΠ 120, αρ. 1094. ABPS 243, αρ. 996.
3. AD 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 243, αρ. 998.
4. MBPM, αρ. 49. ΜΦΛ 74, αρ. 70. ABPS 243, αρ. 997.
5. P. M. Fraser, Samothrace II 1. The Inscriptions on Stone, New York 1960, 47-48, αρ. 47. L. Robert, Opera Minora Selecta, II, Paris, 977-987. ABPS 243, αρ. 995.

που και οι δυο ανήκουν σε αριστοκρατικές οικογένειες της πόλης. Ένας είναι ο έφηβος Σεπτ(ίμιος) Κόπρυλλος (α' μισό 3ου αι.)¹ και άλλος ο Σεπτίμιος Πομπώνιος Προκλιανός Ορέστης (3ος αι.)², γιος του Προκλιανού Ορέστη και της Πομπωνίας Αρκαρίας της και Ηγησίλλης, προς τιμή του οποίου οι γονείς του έστησαν τιμητικό βωμό ύστερα από απόφαση των συνέδρων. Τα ονόματά του Πομπώνιος και Προκλιανός δείχνουν ότι οι πρόγονοί του (από πατέρα και μητέρα) είχαν γίνει Ρωμαίοι πολίτες.

Η απουσία προωνυμίου και του ονόματος Αυρήλιος και στις δυο περιπτώσεις μας κάνει ν' αναζητήσουμε το χορηγό αυτοκράτορα της Ρωμαϊκής πολιτείας πριν από το 212 μ.Χ. και να τον αναγνωρίσουμε στο πρόσωπο του Σεπτίμιου Σεβήρου.

Φ λ ά β ι ο ι

Επιγραφές της Βέροιας και της Λευκόπετρας αναφέρουν είκοσι οχτώ (28) συνολικά άτομα με το αυτοκρατορικό gentilicium Φλάβιος/α και Φλαβιανός/ή (26 άντρες και 2 γυναίκες). Από τις επιγραφές οι δυο μόνο χρονολογούνται επακριβώς (177/8 και 181 μ.Χ.), μια γύρω στα 253-260 και οι υπόλοιπες γενικά στον 1ο-2ο, 2ο, 2-3ο και στο α' μισό του 3ου μ.Χ. αιώνα.

Στο σύνολο των είκοσι οχτώ Φλαβίων δεν υπάρχει καμιά οικογένεια, της οποίας ένα δεύτερο τουλάχιστον ακόμη μέλος να φέρει το ίδιο αυτοκρατορικό nomen gentile. Επισημαίνεται όμως η ύπαρξη οχτώ Φλαβίων, που η επιγραφική μας διέσσωσε τα ονόματα μερικών στενών συγγενών τους (συζύγων, γονέων, αδελφών). Συγκεκριμένα σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) της Βέροιας αναφέρεται ο Τι(βέριος) Φλ(άβιος) Λέων³, σύζυγος της Κλαυδίας Βυζαντίας. Σε τιμητική επιγραφή του πρώτου μισού του 3ου αιώνα μνημονεύεται η μακεδονιάρχισσα Φλαβία Ισιδώρα⁴, σύζυγος του μακεδονιάρχη Τι(βέριου) Κλ(αυδίου) Πρεϊσκου· σε άλλη τιμητική επιγραφή των αρχών του 2ου αιώνα αναφέρεται ο Τι(ίτος) Φλαούιος Καισεννιανός Εύλαιος⁵, πιθανώς τοπικός άρχοντας, σύζυγος της Δομίτιας Ιουλίας· σε επιγραφή πάλι των αρχών του 3ου αιώνα μνημονεύεται η Φλ(αβία) Σαμβατίς⁶, σύζυγος του Λ(ευκίου) Ιαυλήνου Μαξίμου και μη-

1. ΖΑ 32 (1982) 51. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 271, αρ. 1171.

2. AF 177, αρ. 13. ΜΠ 144, αρ. 1286. ABPS 271, αρ. 1172.

3. BSA 41 (1940-45) 109-110, αρ. 10. ΑΔ 30 (1975), Χρονικά, 261. ABPS 297, αρ. 1323.

4. AF 176, αρ. 7. KM 90,2. ΜΠ 166, αρ. 1453. ABPS 293, αρ. 1303.

5. BSA 18 (1911/12) 147, αρ. 5. ED 8 (1938) 186. ΜΠ 164, αρ. 1437. ABPS 296, αρ. 1319.

6. «Μακεδονικά» 1 (1940) 481-482. 23 (1983) 176-177. AEB 28-30. SEG 12 (1969) 336. ΠΤΜΜ 159, αρ. 79. ABPS 293, αρ. 1304.

τέρα του Λούππου· το επωνύμιό της προδίνει καταγωγή από οικογένεια Ανατολιτών μεταναστών· ο σύζυγός της ήταν πιθανώς Ρωμαίος πολίτης *ingenuus*, οπότε έχουμε εδώ μικτό γάμο ανατολικής και ρωμαϊκής οικογένειας· το ρωμαϊκό όνομα του γιού τους ενισχύει την άποψη αυτή. Από εφηβικό κατάλογο (α' μισού 3ου αι.) μας είναι γνωστός ο Φλ(άβιος) Ουρβανός¹, ο οποίος θα πρέπει να ήταν άρχοντας του γυμνασίου, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι αυτός είχε φροντίσει για την αναγραφή των ονομάτων των εφήβων. Από επιτύμβια επιγραφή (α' μισού 3ου αι.) γνωρίζουμε τον Φλαβιανό τον και Παππούνι², γιο της Αννίας Επιγόνης, απόγονο οικογένειας Φλαβίων. Από άλλη επιγραφή της Βέροιας (β' μισού 2ου αι.) μας είναι γνωστός ο Φλάβιος Κλεότειμος³, ο οποίος έστησε άγαλμα για την αδελφή του Ποντία Αμμία, ύστερα από απόφαση των συνέδρων, πράγμα που σημαίνει ότι ανήκαν σε οικογένεια που είχε σχέση με το κοινό των Μακεδόνων· το *cognomen* της αδελφής του δείχνει ότι έχουμε εδώ απογόνους από μικτό γάμο ανατολικής και μακεδονικής οικογένειας. Τέλος, από απελευθερωτική πράξη (2ου-3ου αι.) της Λευκόπετρας μας είναι γνωστός ο Φλ(άβιος) Σύμφωρος⁴, ο οποίος με τη μητέρα του Διδύμη αφιερώνει δούλους στο εκεί ιερό.

Εκτός από τους παραπάνω Φλαβίους, στις επιγραφές μαρτυρείται η παρουσία άλλων δυο, για τους οποίους δε μας παραδόθηκε κανένα οικογενειακό στοιχείο. Έτσι, από τιμητική επιγραφή (1ου-2ου αι.) μας είναι γνωστός ο Τ(ίτος) Φλαούιος Κάσσανδρος⁵, αρχιερέας και αγωνοθέτης του κοινού των Μακεδόνων, ο οποίος τιμάται από τη βουλή και το δήμο των Βεροιαίων ως «υἱὸς Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος» και ως «[φιλο]καῖσαρ καὶ φιλόπ[ατρις]». Οι τίτλοι που του απονέμονται στην επιγραφή είναι ενδεικτικοί της εξέχουσας θέσης του στην επαρχιακή και δημοτική διοίκηση. Δε γνωρίζουμε αν τη Ρωμαϊκή πολιτεία την είχε λάβει ο ίδιος προσωπικά από τον πατέρα του. Σε αυτοκρατορική επιστολή του 253-260 μ.Χ. αναφέρεται ο [Φ]λαύιος⁶, ο οποίος προφανώς ήταν άρχοντας

1. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 297, αρ. 1327.

2. W. M. L e a k e, *Travels in Northern Greece*, III, London 1833 (ανατ.: Amsterdam 1967), 292, πίν. 30, αρ. 142. L e B a s - W a d d i n g t o n, *Voyage archéologique en Grèce*, II, Paris 1847, 313, αρ. 1333. ΜΑΦ 76-77, αρ. 77. ΔΣΑΜ I, πίν. 37α. CIG 1957 e. SEG 24 (1969) 515. ABPS 293, αρ. 1305.

3. AF 183, αρ. 20. ΜΠ 165, αρ. 1440. ABPS 297, αρ. 1322.

4. Π-ΔΣΕ Η', 295. ΔΣΑΜ III, 236. ABPS 298, αρ. 1329.

5. JRS 33 (1943) 39. REG 57 (1944) 214, 124. JHS 65 (1945) 84. KM 73-74, αρ. 4. SEG 12 (1955) 81, αρ. 318. ΜΠ 164, αρ. 1438. ABPS 296, αρ. 1321.

6. BCH 37 (1913) 90-93. αρ. 4. REG 27 (1914) 454. «Μακεδονικά» 4 (1955-60) 302.

της πόλης και θα ανήκε σε παλιά αριστοκρατική οικογένεια Φλαβίων. Από εφηβικό κατάλογο του 177/8 μ.Χ.¹ μας είναι γνωστοί τέσσερις έφηβοι: ο Φλαύιος Γέλως (ή Γέλλιος)², ο Φλαύιος Εύπο[ρος ή ριανός]³, ίσως καταγόμενος από την Ευπορία της Βισαλτίας, ο Τ(ίτος) Φλαύιος Ζωσάς⁴ και ο Φλαύιος Μάρι[ος ή κος]⁵· κι από άλλο εφηβικό κατάλογο του πρώτου μισού του 3ου αιώνα οι έφηβοι Φλ(άβιος) Ευφρόσυ[νος], Φλάβιος Σωκράτης και Φλ(άβιος) Υπερέχων⁶. Από αναθηματική πάλι επιγραφή (2ου αι.) μας είναι γνωστός ο Γ(άιος) Φλ(άβιος), μέλος θρησκευτικού συλλόγου του Δία 'Υψιστου'⁷· ενώ από επιγραφή-επιστολή (181 μ.Χ.) γνωρίζουμε τον Φλαύιο 'Α(ρ)δύ⁸, συντάκτη της επιστολής αυτής, με την οποία οι Θράκες Ηρακλείδης Βαστου και Σύρος Βαστου δίνουν τη συγκατάθεσή τους στην αδελφή τους Αριάγνη για να αφιερώσει μια δούλη στην 'Αρτεμη Αγροτέρα. Επίσης, σε κατάλογο ονομάτων (απελεύθερων;) (2ου-3ου αι.)⁹ συμπεριλαμβάνονται και τρεις Φλάβιοι: ο Φλ(άβιος) Δρακάς, ο Φλάβιος Ηρακλάς και ο Φλ(άβιος) Λυκαίων¹⁰· και σε άλλο μεταγενέστερο κατάλογο (3ου αι.) ο Φλ(άβιος) Ηρακλάς και ο Φλ(άβιος) Καλόκαιρος¹¹. Ακόμη, σε επιτύμβιες επιγραφές (2ου αι.) της Βέροιας αναφέρονται τρεις Φλάβιοι: ο Φλαούιος Αγάθων, ο Τι(βέριος) Φλάβιος Ονήσιμος και ο Τ(ίτος) Φλαο(ύιος)¹². Τέλος, απελευθερωτική πράξη (2ου-3ου αι.) της Λευκόπετρας αναφέρει τον Φλ(άβιο) Σεβήρο, «κουράτορ» (= επιμελητής) του εκεί ιερού της Μητρός των θεών Αυτόχθονος¹³.

Από ονοματολογική άποψη, παρατηρεί κανείς ότι στο σύνολο των είκοσι οχτώ (28) ατόμων με το αυτοκρατορικό gentilicium Φλάβιος/α (ή το cognomen Φλαβιανός/ή) τα πέντε (δηλ. το 17,8%) φέρουν, σύμφωνα με το ρωμαϊκό σύστημα ονοματοδοσίας, τρία ονόματα (tria nomina)·

ABPS 293, αρ. 1306.

1. ΣΔΚΕΒ 303-309. Bull. ép. 1954, 145, αρ. 158.

2. ΜΠ 163, αρ. 1431. ABPS 294, αρ. 1311.

3. ΜΠ 164, αρ. 1434. ABPS 294, αρ. 1313.

4. ΜΠ 164, αρ. 1434 b. ABPS 295, αρ. 1316.

5. ΜΠ 165, αρ. 1443 a. ABPS 297, αρ. 1325.

6. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 295, αρ. 1315, 298, αρ. 1330 και 1331.

7. MBPM, αρ. 76. ΜΛΦ 72-73, αρ. 64. JRS 31 (1941) 19-23. «Balkan Studies» 19 (1978) 72, αρ. 12. ABPS 293, αρ. 1307.

8. ΔΣΑΜ I, 196, αρ. 5. ABPS 294, αρ. 1310.

9. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3.

10. ABPS 294, αρ. 1312, 295, αρ. 1317, 297, αρ. 1324.

11. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 4. Πρβ. ABPS 296, αρ. 1318 και 1320.

12. ΔΣΑΜ II, 484-485. ABPS 294, αρ. 1308, 1309 και 1326.

13. Π-ΔΣΕ Η', 295. ABPS 297, αρ. 1328.

δηλ. πλάι στο όνομα Φλάβιος (ος ή -ανός) ένα ρωμαϊκό praenomen κι ένα ρωμαϊκό ή ελληνικό cognomen από τα άτομα αυτά μόνο το ένα έχει ρωμαϊκό cognomen, ενώ τα άλλα πέντε ελληνικό. Ένα άτομο, εκτός από τα τρία nomina, έχει κι ένα supernomen (ελληνικό), ένα άλλο άτομο φέρει μόνο το όνομα Φλαύιος κι ένα άτομο έχει πλάι στο όνομα Φλαβιανός ένα signum (Φλαβιανός ο και Παππούνης). Τα υπόλοιπα είκοσι ένα άτομα (δηλ. το 75%) έχουν, σύμφωνα με το ελληνικό σύστημα ονοματοδοσίας, δυο ονόματα· δηλ. παραλείπουν το προωνύμιο και έχουν πλάι στο gentilicium Φλάβιος/α (ή το cognomen Φλαβιανός/ή) ένα ρωμαϊκό ή ελληνικό επωνύμιο· σε τρεις περιπτώσεις το επωνύμιο αυτό είναι ρωμαϊκό, σε δεκαπέντε περιπτώσεις (δηλ. 71,5%) είναι ελληνικό, σε δυο περιπτώσεις το gentilicium Φλαύιος χρησιμοποιείται ως cognomen (με ρωμαϊκό πάλινomen) και σε μια περίπτωση είναι ανατολικό.

Τα ελληνικά ονόματα, που χρησιμεύουν ως cognomina, είναι τα εξής: Αγάθων, Άρδης, Δρακάς, Εύλαιο, Εύπορος, Ευφρόσυνος, Ζωσάς, Ηρακλάς (2), Ισιδώρα, Καλόκαιρος, Κάσσανδρος, Κλεότειμος, Λέων, Λυκαρίων, Ονήσιμος, Σύμφωρος, Σωκράτης και Υπερέχων. Μεταξύ αυτών σημειώνεται η ύπαρξη ιστορικών και θεοφόρων ονομάτων, καθώς και ονομάτων που είναι δανεισμένα από τη φύση ή δείχνουν ηθικές ιδιότητες ή τέλος είναι χαρακτηριστικά των απελεύθερων.

Όσο για την κοινωνική θέση των είκοσι οχτώ Φλαβίων της Βέροιας, οι επιγραφές μνημονεύουν δεκατρία (δηλ. το 46,4%) μέλη της αριστοκρατίας. Συγκεκριμένα πρόκειται για μια μακεδονιάρχισσα, έναν αρχιερέα των Σεβαστών και αγωνοθέτη του κοινού των Μακεδόνων, έναν πιθανό σύνεδρο του ίδιου κοινού, έναν πιθανό άρχοντα της πόλης, έναν άρχοντα του γυμνασίου, έναν επιμελητή στο ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος και επτά εφήβους.

Αν και ορισμένοι Φλάβιοι της Βέροιας φέρουν και το αυτοκρατορικό praenomen Τίτος, δεν είναι ωστόσο δυνατό ούτε και στις περιπτώσεις αυτές να προσδιοριστεί ο συγκεκριμένος αυτοκράτορας-χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους, αφού και οι τρεις αυτοκράτορες της Φλαβιανής δυναστείας (Βεσπασιανός, Τίτος, Δομιτιανός) έφεραν κοινό προωνύμιο (Τίτος). Παρ' όλα αυτά, αν κρίνει κανείς —όπως και στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης¹— από την επαρχιακή πολιτική των τριών αυτών αυτοκρατόρων κι από τις σχέσεις τους με τη Βαλκανική, οδηγείται στην πιθανότερη υπόθεση ότι οι περισσότεροι Φλάβιοι της Βέροιας όφειλαν την απόκτηση της Ρωμαϊκής πολιτείας τους στον αυτοκράτορα Βεσπασιανό.

1. ΧΡΠΙ-Μ Ι, 332.

2. Άτομα με *gentilicia* Ρωμαίων αρχόντων της επαρχίας Μακεδονίας

Antistii

Από απελευθερωτική πράξη (2ου-3ου αι.) της Λευκόπετρας μας είναι γνωστός ένας ιερέας με το όνομα Ανθέστιος¹ (από το ρωμαϊκό Antestius-Antistius). Είναι πιθανό ότι το άτομο αυτό όφειλε το όνομά του στον Q. Antistius Adventus Postumius, quaestor pro praetore (προς το τέλος της βασιλείας του Αντωνίνου του Ευσεβή)², ο οποίος θα είχε μεσολαβήσει για τη χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας.

Κάσσιοι

Από επιγραφές της Βέροιας και της Λευκόπετρας μας είναι γνωστοί τρεις (3) Βεροιαίοι με το *gentilicium* Κάσσιος. Συγκεκριμένα σε επιγραφή της Βέροιας (251/2 μ.Χ.) αναφέρεται ο Κάσσιος Σαλλούστιος Αλκαίου ο νέος³, προφανώς γιος του Κασσίου Σαλλούστιου Αλκαίου· το δεύτερο *gentilicium* Σαλλούστιος μαρτυρεί σχέση της οικογένειας αυτής με *negotiatores*. Σε επιγραφή πάλι της Λευκόπετρας (259 μ.Χ.) μνημονεύεται ο Αίλιος Κάσσιος, «προνοῶν» του εκεί ιερού της Μητρός Αυτόχθονος⁴, ο οποίος φέρει τον τίτλο «ἀξιολογώτατος» που απονεμόταν συνήθως σε αρχιερείς των Σεβαστών και σε μακεδονιάρχες· το *gentilicium* Κάσσιος το κληρονόμησε ίσως από την οικογένεια της μητέρας του.

Ως πιθανοί μεσολαβητές για τη χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας στους παραπάνω Κασσίους (ή σε προγόνους τους) θα πρέπει να θεωρηθούν οι ακόλουθοι Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας: ο L. Cassius Longinus, legatus pro consule το 48 π.Χ.⁵, ο P. Cassius Secundus, legatus ή proconsul στα χρόνια βασιλείας του Αδριανού⁶, και ο M. Cassius Paullinus, quaestor της Μακεδονίας στα τέλη του 2ου ή στις αρχές του 3ου μ.Χ. αιώνα⁷.

Φάβιοι

Από επιτύμβια επιγραφή της Βέροιας (2ου αι.) μας είναι γνωστή μια

1. Π-ΔΣΕ Η', 294. ABPS 108, αρ. 180.

2. PAM Β', 171.

3. ΑΔ 29 (1973/74), Χρονικά, 723. SEG 30 (1980) 556. ABPS 189, αρ. 679, 190, αρ. 680.

4. Π-ΔΣΕ Η', 295. ABPS 92, αρ. 76.

5. PAM Α', 103.

6. PAM Β', 236.

7. PAM Β', 178.

γυναίκα, η Φαβία, σύζυγος του Συνφόρου και μητέρα των Φαβίου, Συνφορίωνος και Ποθινής¹· ενώ από λατινική επιγραφή της Ρώμης (εποχής Σεπτιμίου Σεβήρου) γίνεται γνωστός ένας Βεροταίος πραιτωριανός, ο Μ. Aur(elius) Fabius², που το τρίτο όνομά του μαρτυρεί καταγωγή από οικογένεια Φαβίων (ίσως από μητέρα): επομένως έχουμε εδώ διπλή χορήγηση της *civitas Romana*. Για τη χορήγηση της μιας από αυτές θεωρείται πιθανό ότι είχε μεσολαβήσει ο Fabius, quaestor (και praepretor;) της Μακεδονίας προς τα τέλη του 2ου μ.Χ. αιώνα³.

Β' κατηγορία

Αιμίλιοι

Σε επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων, γραμμένη σε βάση τιμητικού μνημείου, αναφέρεται ο Τι(βέριος) Κλαύδιος Αιμιλία[νός]⁴, του οποίου το επώνυμο μαρτυρεί χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας σε πρόγονό του είτε από τον L. Aemilius (Lepidus) Paullus, quaestor της Μακεδονίας (60/59 π.Χ.)⁵ είτε από τον Paullus Aemilius Lepidus, ανθύπατο της Μακεδονίας (ή της Ασίας) (33-23 π.Χ.)⁶.

Άννιοι

Με το gentilicium αυτό είναι γνωστές στη Βέροια δυο γυναίκες. Η πρώτη είναι η Αννία Επιγόνη⁷, μητέρα του Φλαβιανού του και Παππούνη, γνωστή από επιτύμβια επιγραφή που χρονολογείται στο πρώτο μισό του 3ου μ.Χ. αιώνα. Η δεύτερη είναι η Αννία ΤΥΔΔΑ(:)⁸, γνωστή από ενεπίγραφο τιμητικό μνημείο του 3ου αιώνα, στο οποίο αναφέρεται και ο σύζυγός της Ουείβιος [...]εντων· αν κρίνουμε από το gentilicium Vibius κι από το γεγονός ότι η Αννία τιμάται από τους συνέδρους του κοινού των Μακεδόνων, ο σύζυγός της θα πρέπει να κατείχε κάποιο αξίωμα στο κοινό και θα είχε σχέση (συγγενική) με οικογένεια Ρωμαίων *negotiatorum*.

Αν τα δυο πρόσωπα που αναφέραμε δεν ανήκαν σε οικογένειες Ρωμαίων *negotiatorum*, τότε θα πρέπει να ήταν απόγονοι μακεδονικών οικο-

1. ΑΔ 25 (1970), Χρονικά, 385. BCH 97 (1973) 345. Bull. ép. 1974, 332. ΠΤΜΜ 169, αρ. 89. ABPS 287, αρ. 1256 και 1257.

2. CIL VI, 32624 b. ΜΠ-Σ 8, αρ. 1571. ABPS 130, αρ. 302.

3. PAM B', 177.

4. BSA 18 (1911/12) 149-150, αρ. 8. ABPS 194, αρ. 708.

5. PAM A', 177.

6. PAM A', 211.

7. Βλ. πιο πάνω, σ. 352, σημ. 2. Πρβ. ABPS 108, αρ. 182.

8. ΑΔ 24 (1969), Χρονικά, 326. BCH 95 (1971) 964.

γενειών που όφειλαν την *civitas Romana* στον Q. Annius Maximus, ανθύπατο της Μακεδονίας το 114 μ.Χ.¹.

Ι ο ύ ν ι ο ι

Σε επιγραφή του πρώτου μισού του 3ου αιώνα αναφέρεται μια οικογένεια Ιουνίων· πρόκειται για την Ιουνία Καλή και τα παιδιά της Ιούνιο Αντίγονο τον και Ανακτόριο και τον Ιούνιο Διοσκουρίδη τον και Δουλκίτιο². Το όνομα του συζύγου μας είναι άγνωστο· ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι τα δυο παιδιά που αναφέρονται στην επιγραφή κληρονόμησαν το *gentilicium* της μητέρας τους. Πάντως ο ένας γιος της θα πρέπει να είχε σχέση με το κοινό των Μακεδόνων, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι το τιμητικό του μνημείο το έστησε η μητέρα του ύστερα από απόφαση των συνέδρων. Ένας απόγονος οικογένειας Ιουνίων, όπως δείχνει το επωνύμιο του Ιουνιανός, μας είναι γνωστός από ενεπίγραφη βάση ανδριάντα (2ου-3ου αι.)· πρόκειται για τον Κ(όιντο) Ποπίλλιο Πρόκλο Ιουνιανό Πύθωνα³, ο οποίος ήταν γυμνασάρχος και τιμήθηκε με ανδριάντα από τη βουλή και το δήμο των Βεροιαίων για δωρεά του στο γυμνάσιο. Το *gentilicium* Ποπίλλιος μαρτυρεί σχέση της οικογένειάς του με την κοινότητα των *negotiatores* στη Βέροια (μικτός γάμος).

Αν μέλη των δυο αυτών οικογενειών είχαν λάβει το *gentilicium* Ιούνιος, μαζί με την *civitas Romana*, από Ρωμαίο άρχοντα της επαρχίας Μακεδονίας, τότε αυτός θα πρέπει να ήταν ένας από τους ακόλουθους: ο M. Iuinus Brutus, praetor pro consule το 43/2 π.Χ.⁴, ή ο L. (;) Iuinus Rufinus, ανθύπατος το 192 μ.Χ.⁵.

Κ λ ώ δ ι ο ι

Το *gentilicium* αυτό με ελληνικό επωνύμιο φέρει ένας Βεροιαίος, ο Κλώδιος Ζώσιμος, απελεύθερος, γνωστός από κατάλογο «εξελυθερικών» του 3ου αιώνα⁶. Ο απελεύθερος αυτός θα όφειλε το ρωμαϊκό *gentilicium* και τη Ρωμαϊκή πολιτεία είτε σε Ρωμαίο *negotiator* είτε στον P. Clodius Capito Aurelianus, ανθύπατο της Μακεδονίας (μέσα 2ου αι.)⁷.

1. PAM B', 69.

2. AF 177, αρ. 14, 183, αρ. 22. ΜΠ 68-69, αρ. 635, 636 και 644. ABPS 179-180, αρ. 627-629.

3. MBPM, αρ. 37. ΜΑΦ 63, αρ. 51. BSA 18 (1911/12) 164. EOME 1(1919) 11-12. ΜΠ 130-131, αρ. 1192. ABPS 259, αρ. 1112.

4. PAM A', 133.

5. PAM B', 93.

6. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 4. Πρβ. ABPS 204, αρ. 748.

7. PAM B', 96.

Κορνήλιοι

Με το gentilicium αυτό και με ελληνικό cognomen αναφέρονται στις επιγραφές της Βέροιας δυο πρόσωπα. Πρόκειται για τον Κορνήλιο Παιδέρωτα, που μνημονεύεται σε κατάλογο ονομάτων (2ου-3ου αι.)¹, και για την Κορνηλία Διονυσία, γνωστή από απελευθερωτική πράξη (240 μ.Χ.) της Βέροιας², σύμφωνα με την οποία αφιερώνει δούλη της στη θεά Συρία Παρθένο. Χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας στους δυο αυτούς Κορνήλιους ίσως να ήταν ο Cornelius Rufus, ανθύπατος της Μακεδονίας (περίπου μέσα του 2ου αι.)³.

Λικίνιοι

Μας είναι γνωστά πέντε άτομα που φέρουν το gentilicium Λικίνιος/α. Το πρώτο άτομο αναφέρεται σε επιγραφή—πιθανώς σε σαρκοφάγο, που χρονολογείται στα τέλη του Ιου αιώνα⁴ είναι η Λικινία Παραμόνα⁴, που το χαρακτηριστικό επωνύμιό της δείχνει ότι πρόκειται για απελεύθερη στην επιγραφή αναφέρεται και ο σύζυγός της [Λικίν:]ιος Σωκράτης. Το δεύτερο άτομο μας είναι γνωστό από εφηβικό κατάλογο του 177/8 μ.Χ.· πρόκειται για τον έφηβο Ιούλιο Λικίνιο Κόιντο⁵. Το τρίτο άτομο, ο Λικί[νιος---]ος, μνημονεύεται σε κατάλογο ονομάτων (2ου-3ου αι.) της Βέροιας⁶. Το τέταρτο άτομο, ο Λικίνιος Φίλιππος, μας είναι γνωστός από απελευθερωτική πράξη (208 μ.Χ.) της Λευκόπετρας⁷, όπου φέρει την ιδιότητα του προστάτη μιας κυρίας που αφιερώνει δούλη της στη Μητέρα των θεών Αυτόχθονα. Χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας στα τέσσερα αυτά άτομα θα ήταν ο M. Licinnius Crassus Frugi, legatus Caesaris(;) (γύρω στα μέσα του Ιου μ.Χ. αι.)⁸.

Μάρκιοι

Σε επιγραφές της Βέροιας και της Λευκόπετρας αναφέρονται τρεις γυναίκες με το gentilicium Μαρκία. Συγκεκριμένα σε επιτύμβια επιγραφή

1. ΑΔ 32 (1977) 226. ABPS 207, αρ. 763.

2. ΑΔ 2 (1916) 145-147, αρ. 2. «NouvClio» 6 (1954) 266. ABPS 207, αρ. 762.

3. PAM B', 85.

4. MBPM, αρ. 64. ΜΑΦ 79, αρ. 84. EOME 1 (1919) 13. BSA 58 (1963) 26, αρ. 10. SEG 24 (1969) 510. ABPS 214, αρ. 808.

5. ΣΔΚΕΒ, ό.π. SEG 13 (1956) 96-97, αρ. 398. ΜΠ-Σ 13, αρ. 1619. ABPS 176-177, αρ. 612.

6. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3. Πρβ. ABPS 215, αρ. 811.

7. Π-ΔΣΕ Η', 285. ΔΣΑΜ III, 236. ABPS 215, αρ. 810.

8. PAM B', 232.

(3ου μ.Χ.) της Βέροιας μνημονεύεται η Μαρκία¹, ίσως κόρη του Πεπιλίου Κλαυδιανού και της Αυρηλίας Ουρβάνας. Σε άλλη επιτύμβια επιγραφή (2ου αι.) της ίδιας πόλης αναφέρεται η Πομπωνία Μαρκία², σύζυγος του Ηρακλεώτη Ιουλίου Περικλή. Από επιγραφή πάλι της Λευκόπετρας μας είναι γνωστή η Μαρκία Ορέστου (τέλη 2ου αι.)³, που δίνει στη μητέρα της τη συγκατάθεσή της για την consecratio ενός δούλου στο εκεί ιερό.

Η Ρωμαϊκή πολιτεία ίσως να είχε δοθεί σε προγόνους των παραπάνω Μαρκίων με τη μεσολάβηση των Ρωμαίων αρχόντων της Μακεδονίας Q. Marcus (Crispus), legatus (57-55 π.Χ.)⁴, και L. Marcus Censorinus, (legatus) pro consule (42-40)⁵.

Μέμμιοι

Με το gentilicium Μέμμιος μας είναι γνωστό ένα μόνο άτομο, ο Π(όπλιος) Μέμμιος Κυϊντιανός Καπίτων (3ος αι.)⁶, ο οποίος είχε εκλεγεί μακεδονιάρχης και με αφορμή την εκλογή του έστησαν προς τιμή του μνημείο (βωμό) η σύζυγός του Ιουλία Λυσιμάχη και τα παιδιά του Κυϊντιανός Καπίτων και Κυϊντιανή Αλεξάνδρα. Ίσως να είχε αυτός συγγενική σχέση με τον Π(όπλιο) Μ(άρκο) Κυϊντιανό Μακεδόνα, προς τιμή του οποίου οι σύνεδροι είχαν στήσει μνημείο· δεν αποκλείεται να πρόκειται για δυο παράλληλους κλάδους της ίδιας οικογένειας (δηλαδή από αρρενογονία και θηλυγονία).

Αν κρίνει κανείς από το praenomen και το gentilicium του μακεδονιάρχη αυτού, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μακρινό απόγονο οικογένειας, η οποία όφειλε τη Ρωμαϊκή πολιτεία στον P. Memmius Regulus, legatus Augusti της επαρχίας Μακεδονίας (35-44 μ.Χ.)⁷.

Ουέττιοι

Η επιγραφική της Βέροιας μας κάνει γνωστή την ύπαρξη δυο ατόμων που μας ενδιαφέρουν εδώ· πρόκειται για τον έφηβο Ουέττιο, γιο του Αί-

1. BSA 41 (1940-45) 113, αρ. 22. SEG 12 (1955) 324. ABPS 223, αρ. 864.

2. «Hesperia» 13 (1944) 27, αρ. 3. Bull. ép. 1944, 127. SEG, ό.π., 327. ΜΠ-Σ 28, αρ. 1742. ABPS 256, αρ. 1088.

3. ΑΔ 21 (1966), Χρονικά, 354. BCH 94 (1970) 1054-1055. Bull. ép. 1969, 364. SEG 25 (1971) 708. ABPS 223, αρ. 865.

4. PAM A', 162.

5. PAM A', 138.

6. AF 176, αρ. 4. Bull. ép. 1942, 96. KM 86-87, αρ. 12. MKM 22-23. ΜΠ 86, αρ. 804. ABPS 225, 878.

7. PAM B', 51.

αντα, που αναφέρεται σε εφηβικό κατάλογο (α' μισού 3ου αι.)¹, και για την Ουεττία, γνωστή από επιγραφή των αρχών του 2ου αιώνα². Για την πολιτογράφηση των προγόνων τους θα είχε μεσολαβήσει ο M. Vettius Bolanus, ανθύπατος της Μακεδονίας (β' μισό του 1ου μ.Χ. αι.)³.

Πομπώνιοι

Μας είναι γνωστοί δυο άντρες και δυο γυναίκες που φέρουν το gentilicium Πομπώνιος/α. Ο ένας από τους άντρες, ο Σεπίτιμος Πομπώνιος Προκλιανός Ορέστης⁴, θα πρέπει να είχε σχέση με το επαρχιακό κοινό των Μακεδόνων, αφού το μνημείο (βωμό) του το έστησαν (3ο αι.) οι γονείς του σύμφωνα με απόφαση των συνέδρων. Ο δεύτερος άντρας είναι ο Πομπ(ώνιος) Φαυστίων, που αναφέρεται σε κατάλογο ονομάτων (2ου-3ου αι.)⁵. Από τις γυναίκες η μια είναι η Πομπωνία Μαρκία (2ος αι.)⁶, για την οποία έγινε ήδη λόγος πιο πάνω· η άλλη είναι η Πομπωνία Αρκαρία η και Ηγήσιλλα (3ος αι.)⁷, σύζυγος του Προκλιανού Ορέστη και μητέρα του Σεπίτιμου Πομπώνιου Προκλιανού Ορέστη· όπως παρατηρεί κανείς, ο γιος κληρονόμησε το gentilicium Πομπώνιος από τη μητέρα του, ενώ το άλλο gentilicium προφανώς από τον πατέρα του. Πιθανός μεσολαβητής για τη χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας στις οικογένειες των Πομπωνίων αυτών θα πρέπει να θεωρηθεί ο L. Pomponius Maximus Flavius (Sil)vanus, quaestor pro praetore (116 μ.Χ.)⁸.

Πόντιοι

Με το gentilicium αυτό μας είναι γνωστή μια γυναίκα, η Ποντία Αμμία (2ος αι.)⁹, η οποία είχε διατελέσει «πεντάκις» αρχιέρεια (πιθανώς της τοπικής αυτοκρατορολατρίας) και τιμήθηκε με απόφαση των συνέδρων με βωμό, πάνω στον οποίο ο αδελφός της Φλάβιος Κλεότειμος έστησε το άγαλμά της· το cognomen Αμμία μαρτυρεί καταγωγή από οικογένεια Ανατολιτών μεταναστών, η οποία όφειλε πιθανώς την πολιτογράφησή της

1. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 242, αρ. 994.

2. BSA 41 (1940-45) 109, αρ. 7. ABPS 242, αρ. 993.

3. PAM B', 64.

4. AF 177, αρ. 13. Bull. ép. 1942, 96. ΜΠ 144, αρ. 1286. ABPS 271, αρ. 1172.

5. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3. Πρβ. ABPS 256, αρ. 1089.

6. «Hesperia» 13 (1944) 27, αρ. 3. SEG 12 (1955) 91, αρ. 327. ΜΠ-Σ 28, αρ. 1742. ABPS 256, αρ. 1088.

7. AF 177, αρ. 13. ΜΠ 129, αρ. 1176. ABPS 256, αρ. 1087.

8. PAM B', 160.

9. AF 183, αρ. 20. ΜΠ 130, αρ. 1187. ABPS 257, αρ. 1090.

στον A. Pontius Verus, ανθύπατο της Μακεδονίας (τέλη 2ου-αρχές 3ου αι.)¹.

Σέξιτοι

Από τιμητικό βωμό, που έστησαν οι σύνεδροι (β' μισό 2ου αι.), μας είναι γνωστός ο Σέξιτος Γαϊανός². Η *civitas Romana* θα είχε χορηγηθεί είτε στον ίδιο ποσσωπικά με τη μεσολάβηση του C. Sextius Martialis, procurator της Μακεδονίας (τέλη 2ου αι.) είτε σε πρόγονό του με τη μεσολάβηση του P. Sextius Lirpius Tarquitianus, quaestor pro praetore της Μακεδονίας (14 μ.Χ.)³.

Από ονοματολογική άποψη, παρατηρεί κανείς ότι στο σύνολο των είκοσι εφτά Βεροιαίων της Β' κατηγορίας μόνο πέντε (δηλ. το 18,5%) ακολουθούν το ρωμαϊκό τριώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας (tria nomina): οι τέσσερις μάλιστα από αυτούς φέρουν επιπλέον και supernomina. Από τους υπόλοιπους είκοσι δυο πολιτογραφημένους Ρωμαίους πολίτες της Βέροιας οι τρεις έχουν ένα μόνο όνομα, άλλοι τρεις έχουν δυο ονόματα κι ένα signum και τέλος οι δεκαέξι (δηλ. το 59,2%), ακολουθώντας το ελληνικό σύστημα ονοματοδοσίας, φέρουν δυο ονόματα. Από τους φορείς δυο ονομάτων οι εννιά (δηλ. το 56,2%) έχουν ελληνικά cognomina, τα οποία είναι τα ακόλουθα: Διονυσία, Επιγόννη, Ζώσιμος, Καλή, Ορέστης (2), Παιδέρως, Παραμόνα και Φίλιππος.

Όσον αφορά την κοινωνική τους θέση, διαπιστώνει κανείς ότι στο σύνολο των είκοσι εφτά ατόμων τα εννιά (δηλ. το 33,3%) ανήκουν με βεβαιότητα στην τοπική αριστοκρατία. Συγκεκριμένα πρόκειται για ένα μακεδονιάρχη, τρεις πιθανούς συνέδρους του κοινού των Μακεδόνων, ένα γυμνασίαρχο, μια αρχιέρεια (πιθανώς της τοπικής αυτοκρατορολατρείας) και δυο εφήβους.

Γ' κατηγορία

1. Άτομα με gentilicia Ρωμαίων αρχόντων διαφόρων ρωμαϊκών επαρχιών της Ανατολής

Αβίδιοι

Η παρουσία της gens Avidia μαρτυρείται σε μια μόνο επιγραφή (193

1. PAM B', 99.

2. AF 176, αρ. 8. ΜΠ 143, αρ. 1280. ABPS 270, αρ. 1168.

3. PAM B', 155.

μ.Χ.) της Λευκόπετρας, όπου αναφέρεται η Αβιδία Λεοντώ, η οποία αφιερώνει δούλο της στο εκεί ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος¹. Πιθανός χορηγός της *civitas Romana* στην οικογένειά της θα ήταν ένας από τους εξής Ρωμαίους επαρχιακούς άρχοντες (είκοσι τουλάχιστον χρόνια πριν από το 193 μ.Χ.): ο Avidius Nigrinus, πιθανώς ανθύπατος της Αχαΐας (εποχή Δομιτιανού)², ο C. Avidius Nigrinus, επίσης Ρωμαίος άρχοντας της Αχαΐας (περίπου κατά την ίδια εποχή με τον προηγούμενο)³, ο T. Avidius Quietus, ανθύπατος της Ασίας (126/7 μ.Χ.)⁴, ο T. Avidius Quietus, ανθύπατος της Αχαΐας (94/9 μ.Χ.)⁵.

Δ(ε)ίδιοι

Την παρουσία της gens Didia στη Βέροια μαρτυρεί το cognomen Δειδιανός/ή. Συγκεκριμένα σε επιγραφή (2ου-3ου αι.) αναφέρεται η Δειδιανή Μαντιώ, σύζυγος του Ουαριανού Διοσκουρίδη και μητέρα του Ουαριανού Δειδιανού Δημητρίου⁶, ο οποίος τιμάται από τους συνέδρους. Το επώνυμο αυτό μαρτυρεί τη χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας σε προγόνους της Δειδιανής, ίσως με τη μεσολάβηση του A. Didius Gallus, legatus της Μοισίας (44/5 μ.Χ.) και ανθύπατου της Ασίας (49-52 μ.Χ.)⁷. Ο αυτοκράτορας Δίδιος Ιουλιανός θα πρέπει ν' αποκλειστεί από τους πιθανούς χορηγούς λόγω της βραχύχρονης βασιλείας του.

Δομίτιοι

Στην επιγραφική της Βέροιας μαρτυρείται η ύπαρξη επτά (7) ατόμων (πέντε αντρών και δυο γυναικών) της gens Domitia. Συγκεκριμένα από ανέκδοτη λατινική επιγραφή (2ου αι.) γίνονται γνωστοί ο Gn(aeus) Domitius Menelaus και η κόρη του Domitia Ammia⁸, η οποία ήταν πιθανώς σύζυγος του T(itus) Publicius Severus, με τον οποίο τιμάται στο ίδιο μνημείο το χαρακτηριστικό μακεδονικό όνομα Μενέλαος του πατέρα και το ανατολικό όνομα Αμμία της κόρης μαρτυρούν επιγαμία μεταξύ μακεδονικής και ανατολικής οικογένειας. Από επιγραφή (αρχών 2ου αι.), χαρακτηρισμένη σε βάση πιθανώς ανδριάντα, γνωρίζουμε τη Δομτία Ιουλία⁹,

1. ΔΣΑΜ III, 245, αρ. 13. SEG 27 (1977) 295. ABPS 81, αρ. 5.

2. G-SA 1, 42.

3. G-SA 1, 54 κ.ε.

4. Kl. Pauly, I, 788.

5. G-SA 1, 44.

6. AF 177-178 αρ. 1. ΜΠ 45, αρ. 393. ABPS 140, αρ. 370.

7. Kl.-Pauly, II, 8, αρ. 1.

8. ABPS 145, αρ. 413, 146, αρ. 417.

9. BSA 18 (1911/12) 147, αρ. 5. ΜΠ 48, 436. ABPS 145, αρ. 414.

γόνο παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας και σύζυγο του Τ. Φλαούιου Καισεννιανού Ευλαίου, που κατείχε εξέχουσα κοινωνική θέση, όπως δείχνει το γεγονός ότι τιμάται από την πόλη των Βεροιαίων. Σ' ένα ενεπιγραφο πάλι τιμητικό μνημείο (1ου αι.), που έστησε η Βερεική φυλή της Βέροιας, αναφέρεται ο Γ(άιος) Μάριος Δομίτιος¹, επιμελητής του μνημείου αυτού· ενώ σε εφηβικό κατάλογο (α' μισού 3ου αι.) μνημονεύονται ο Δομίτιος Πύρρος, επιμελητής αλείμματος, και ο Δομ(ίτιος) Τρόφιμος, έφηβος². Τέλος, σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) αναφέρεται ο Δομίτιος Ισαγόρας, «θρεπτός» του Γαλέστη Αριστίωνος³.

Η χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας στους παραπάνω Δομίτιους (ή σε προγόνους τους) θα πρέπει μάλλον να σχετίζεται με την επιφανή ρωμαϊκή οικογένεια των Αινοβάρβων, που μέλη της έδρασαν στην Ελλάδα (γύρω στα μέσα του 1ου π.Χ. αι.) και τιμούνται σε επιγραφές της Αμφίπολης και της Αθήνας⁴, καθώς και με τον Cn. Domitius Corbulo, ανθύπατο της Ασίας (α' μισό 1ου μ.Χ. αι.)⁵.

Γέλλιοι

Η gens Gellia αντιπροσωπεύεται στη Βέροια από δυο άτομα (συζύγους)· είναι ο Γέλλιος Ιο(υ)λιανός Ένδημος και η Γελλία Ζοή (sic), που αναφέρονται σε επιτύμβια επιγραφή του 2ου αιώνα⁶. Είναι πολύ πιθανό ότι ο σύζυγος είχε λάβει ο ίδιος προσωπικά τη Ρωμαϊκή πολιτεία χάρη στον Q. Gellius Sentius Augurinus, ανθύπατο της Αχαΐας(;) στην εποχή του Αδριανού⁷.

Ιουουέντιοι

Σε επιγραφή του 181/2 μ.Χ. αναφέρονται ο σύνεδρος (του κοινού των Μακεδόνων) Τίτος Ιουουέντιος Γάιος και ο γιος του (Ιουουέντιος) Γαϊανός⁸. Το gentilicium Ιουουέντιος (=Ιουβέντιος-Iuventius) θα μπορούσε να σχετιστεί με τον P. Iuventius Celsus, legatus Augusti pro praetore της Γα-

1. Βλ. πιο πάνω, σ. 345, σημ. 1. Πρβ. ABPS 222, αρ. 861.

2. AD 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 146, αρ. 418 και 419.

3. BSA 41 (1940-45) 112, αρ. 20. SEG 12 (1955) 323. ABPS 146, αρ. 416.

4. ΜΠ 48, αρ. 425. ΧΡΠ-Μ I, 345.

5. Kl.-Pauly, II, 131, αρ. 9.

6. MBPM, αρ. 47. ΜΛΦ 82-83, αρ. 97. ABPS 137, αρ. 346 και 347.

7. PAM B', 237.

8. AF 183, αρ. 26. «Μακεδονικά» 2 (1941-52) 627, σημ. 2. KM 91, αρ. 3. ΜΠ 40, αρ. 337, 61, αρ. 563. ABPS 180, αρ. 630 και 631.

λατίας (161-163 μ.Χ.)¹ ή καλύτερα με τον P. Iuventius Celsus T. Aufidius Hoenius Severianus, legatus του Τραϊανού στη Θράκη².

Καισέννιοι

Από επιγραφή των αρχών του 2ου αιώνα μας είναι γνωστό ένα άτομο με το cognomen Καισεννιανός (από το gentilicium Καισέννιος)· πρόκειται για τον Τ(ίτο) Φλαούιο Καισεννιανό Εύλαιο, σύζυγο της Δομιτίας Ιουλίας³. Κρίνοντας από τη χρονολογία της επιγραφής, θα πρέπει ο πατέρας του συζύγου να έφερε το gentilicium Καισέννιος, το οποίο θα όφειλε, μαζί με την *civitas Romana*, σ' έναν από τους εξής Ρωμαίους επαρχιακούς άρχοντες: 1) A. Caesennius Gallus, άρχοντα της Γαλατίας, Καππαδοκίας και Πόντου (82 μ.Χ.), 2) L. Caesennius Paetus, legatus Augusti της Καππαδοκίας (52 μ.Χ.) και άρχοντα της Συρίας (γύρω στο 70 μ.Χ.), 3) L. Caesennius Paetus, ανθύπατο της Ασίας (γύρω στο 94 μ.Χ.)⁴.

Caesernii

Από λατινική επιγραφή (1ου-2ου αι.), γραμμένη σε σαρκοφάγο, είναι γνωστά στη Βέροια δυο μέλη της gens Caesernia· πρόκειται για τον Τ(ίτους) Caesernius Apronianus, σύζυγο της Publicia Aproniana και πατέρα του Τ(ίτους) Caesernius Eros⁵. Ίσως η οικογένεια αυτή σχετίζεται με τη γνωστή οικογένεια των Caesernii, μέλη της οποίας είχαν καταλάβει ανώτερα αξιώματα, όπως π.χ. Τ(ίτους) Caesernius Statius Quinctius Macedo, procurator Mauretaniae Caesariensis (107 μ.Χ.)⁶.

Κομίνιοι

Σε επιγραφές της Βέροιας και της Λευκόπετρας απαντούν τέσσερις Κομίνιοι (δυο άντρες και δυο γυναίκες). Συγκεκριμένα σε επιτύμβια επιγραφή (232/3 μ.Χ.) της Βέροιας μνημονεύεται η Κομινία [---]⁷, σύζυγος του [---] λου, και σε άλλη επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) ο Κομίνιος Ευτυχίων (γονείς του ο Φαύστος και η Νόημα)⁸. Σε τέσσερες πάλι επιγραφές (193 μ.Χ.) της Λευκόπετρας αναφέρεται η Κομινία Φιλίστη,

1. Kl.-Pauly, III, 30, αρ. 1.

2. RE X2, στ. 1363.

3. BSA 18 (1911/12) 147, αρ. 5. ED 8 (1938) 186. ΜΠ 164, αρ. 1437. ABPS 296, αρ. 1319.

4. Kl.-Pauly, I, 1007, αρ. 2, 3 και 4.

5. ABPS 185, αρ. 651 και 652.

6. Kl.-Pauly, I, 1008, αρ. 1.

7. TAB II, 419, αρ. 2. ABPS 205, αρ. 751.

8. ΑΔ 32 (1977), Χρονικά, 228. ABPS 206, αρ. 753.

ιέρεια του εκεί ιερού της Μητρός των θεών Αυτόχθονος¹. Επιμελητής του ίδιου ιερού ήταν ο Κομίνιος Ιερώνυμος, που το όνομά του αναφέρεται σε δεκαοχτώ επιγραφές της Λευκόπετρας, οι οποίες χρονολογούνται μεταξύ του 188 και 199 μ.Χ.²

Δεν ξέρουμε αν οι Κομίνιοι της Βέροιας έχουν σχέση με τον *Cominius Proculus*, ανθύπατο της Κύπρου στα χρόνια του Κλαυδίου³.

Λάππιοι

Το *gentilicium* αυτό φέρουν τρία άτομα (έφηβοι);, που αναφέρονται σε κατάλογο ονομάτων (1ου π.Χ.-1ου μ.Χ. αι.)—πιθανώς εφηβικό κατάλογο—πρόκειται για το Γάιο Λάππιο, το Γάιο Λάππιο (συγγενή του προηγούμενου;) και το Μάρκο Λάππιο⁴. Ίσως οι έφηβοι(;) ανήκουν σε οικογένεια Βιθυνών μειναστών, που θα είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία από τον *A. Buccius Lappius Maximus*, ανθύπατο της Βιθυνίας (γύρω στα 82-84 μ.Χ.)⁵.

Μάριοι

Από επιγραφές της Βέροιας και της Λευκόπετρας μας είναι γνωστά δυο άτομα με το *gentilicium* Μάριος. Το ένα από αυτά αναφέρεται σε αθημοσίτευτη αναθηματική επιγραφή (2ου αι.) της Βέροιας είναι ο Μάριος Δηλικάτος⁶. Το άλλο άτομο (με δυο *gentilicia*) είναι ο Γ(άιος) Μάριος Δομίτιος⁷, επιμελητής του τιμητικού μνημείου που είχε στήσει η Βερεική φυλή (1ος αι.) για τον Τι(βέριο) Κλαύδιο Πειερίωνα Β, «πρώτον τῆς ἐπαρχίας». Πιθανοί χορηγοί της *civitas Romana* στις οικογένειες αυτές μπορούν να θεωρηθούν οι Ρωμαίοι άρχοντες: *P. Marius Celsus*, *legatus Augusti pro praetore* της Συρίας (7/23 μ.Χ.), και ο *Marius Cordus*, *proconsul* της Ασίας (πριν από το 58 μ.Χ.)⁸.

Μέστριοι

Σε εφηβικό κατάλογο (α' μισού 3ου αι.) της Βέροιας, μεταξύ των άλλων, αναγράφονται και τα ονόματα δυο εφήβων που φέρουν το *genti-*

1. ΔΣΑΜ III, 245, αρ. 12, 14 και 16. ABPS 205, αρ. 752.

2. Π-ΔΣΕ Η', 283, 295. ΔΣΑΜ III, 244-246, αρ. 5, 7, 8, 9, 10, 11 και 17. ABPS 206, αρ. 754.

3. RE IV 1, στ. 610.

4. ΜΠ-Σ 19, αρ. 1663, 1664 και 1665. ABPS 212, αρ. 791, 792 και 793.

5. ΚΙ.-Pauly, III, 491.

6. ABPS 222, αρ. 860.

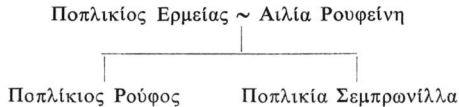
7. Βλ. πιο πάνω, σ. 345, σημ. 1. Πρβ. ABPS 222, αρ. 861.

8. ΚΙ.-Pauly, III, 1031 κ.ε.

licium Μέστριος· είναι ο Μέστριος Λυνκεύς και ο Μέστριος Ολύμπις¹. Τα δυο αυτά άτομα είναι απόγονοι οικογενειών, οι οποίες όφειλαν πιθανώς την *civitas Romana* στον L. Mestrius Florus, ανθύπατο της Ασίας (83/4 μ.Χ.)².

Π ο π λ ί κ ι ο ι

Από επιτύμβιες επιγραφές (2ου αι.) της Βέροιας και της Νέας Νικομήδειας μας είναι γνωστά τα μέλη μιας οικογένειας Ποπλικίων³, της οποίας το γενεαλογικό δέντρο αναπαριστάμεται ως εξής:

Ο Ποπλίκιος Ερμείας ταυτίζεται πιθανώς με το γιατρό Ερμεία, γνωστό από επιτύμβιο μνημείο της Βέροιας⁴. Από άλλη επιγραφή της ίδιας πόλης μας είναι γνωστός ο [Δ]έκμος Ποπλίκιος⁵, αρχιερέας(;) και από ένα τιμητικό μνημείο ο Δέκμος Ποπλίκιος Φιλώτας, επιμελητής του μνημείου⁶.

Πιθανοί χορηγοί (ή μεσολαβητές) της Ρωμαϊκής πολιτείας στους Ποπλίκιους αυτούς θεωρούνται ο Q. Publicius, ίσως άρχοντας της επαρχίας Ασίας (μετά το 68/7 π.Χ.), και ο C. Quintius Certus Poblcius Marcellus, *legatus Augusti* της Συρίας (επί Αδριανού)⁷.

Σ έ ρ γ ι ο ι

Η gens Σεργία αντιπροσωπεύεται στη Βέροια από ένα άτομο, το Σέργιο Δημήτριο, που αναφέρεται σε κατάλογο ονομάτων (2ου-3ου αι.)⁸. Η χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας σε προγόνους του θα μπορούσε ίσως να αποδοθεί στον L. Sergius Paullus, *proconsul* της Κύπρου (α' μισό του 1ου μ.Χ. αι.)⁹.

1. *AD* 26 (1971), I, 128-132. *Bull. ép.* 1973, 273. *ABPS* 229, αρ. 895 και 896.

2. *Kl.-Pauly*, III, 1256.

3. *AD* 2 (1916) 160, αρ. 26. *AEB* 26-27, αρ. 3, 27, αρ. 3. *SEG* 12 (1955) 92, αρ. 333-*ΜΠ* 131-132, αρ. 1197 και 1205. *ABPS* 261, αρ. 1119, 262, αρ. 1120 και 1121.

4. *ΜΠ* 132, αρ. 1197.

5. *BSA* 41 (1940-45) 113, αρ. 24. *ΜΠ* 169, αρ. 1487.

6. *AAA* 4 (1971) 207-208. *ABPS* 262, αρ. 1122.

7. *RE* XXIII 2, στ. 1904.

8. *Βλ.* πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3. *Πρβ.* *ABPS* 273, αρ. 1175.

9. *Kl.-Pauly*, V, 137, αρ. 2.

Σ ό σ σ ι ο ι

Με το gentilicium Σόσσιος αναφέρεται στις επιγραφές ένα μόνο άτομο, ο Σόσσιος Θεαγένους (2ος-3ος αι.)¹. Η χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας ίσως να είχε απονεμηθεί από τον Q. Sos(s)ius Senecio, ανθύπατο της Αχαΐας (επί Τραϊανού)², στενό φίλο του Πλουτάρχου, που είχε μείνει για ένα χρονικό διάστημα στην Αθήνα.

Σ τ ά τ ι ο ι

Σε εφηβικό κατάλογο (177/8 μ.Χ.) της Βέροιας αναφέρονται δυο Στάτιοι: ο Στάτιος Αντίγονος, εφήβαρχος, και ο Στάτιος Ευβουλίδης, έφηβος³. Επίσης, σε άλλο εφηβικό κατάλογο (α' μισού 3ου αι.) μνημονεύεται ο Στάτιος Αντίγονος Π⁴, πιθανώς εγγονός του ομώνυμου εφήβαρχου. Λαμβάνοντας υπόψη τη χρονολογία του πρώτου εφηβικού καταλόγου, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως πιθανό χορηγό της *civitas Romana* τον Sex. Staius, διοικητή της Κιλικίας (51 π.Χ.)⁵, ή τον L. Staius Quadratus, ανθύπατο της Ασίας (154/5 μ.Χ.)⁶.

2. Άτομα με *gentilicia* κοινά μεταξύ Ιταλών *negotiatores* και Ρωμαίων αργόντων διαφόρων ρωμαϊκών επαρχιών της Ανατολής

Ά τ τ ι ο ι

Σε επιτύμβια επιγραφή (α' μισού 3ου αι.) της Βέροιας αναφέρονται δυο σύζυγοι με το gentilicium Άττιος· είναι ο Αυρήλιος Άττιος Πετρώνιος και η Αττία Ειρήνη⁷. Σε άλλη πάλι επιγραφή (1ου αι.), γραμμένη στη βάση ανδριάντα, μνημονεύεται η Αττία Κοϊντα, σύζυγος του Μένανδρου Αδύμου⁸. Το gentilicium αυτό, εκτός από *negotiatores*, έφερε κι ένας *legatus Augusti pro praetore* της Θράκης, ο Q. Attius Celer⁹.

1. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3. Πρβ. ABPS 275, αρ. 1190.

2. Kl.-Pauly, IV, 287.

3. ΣΔΚΕΒ 303-309. Bull. έρ. 1954, 158. SEG 13 (1956) 398. BCH 73 (1949) 532. JRS 70 (1950) 6. «Μακεδονικά» 2 (1941-52) 629, αρ. 69. ΜΠ 148-149, αρ. 1316 και 1316 α. ABPS 277, αρ. 1196 και 1198.

4. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. έρ. 1973, 273. ABPS 277, αρ. 1197.

5. RE III A2, στ. 2225.

6. RE III A2, στ. 2222.

7. BSA 41 (1940-45) 112, αρ. 19. SEG 12 (1955) 322. ΑΔ 25 (1970), Χρονικά, 386. ABPS 119, αρ. 250, 125, αρ. 278.

8. AEB 30, αρ. 7. Bull. έρ. 1951, αρ. 136 α. SEG 12 (1955) 337. ABPS 120, αρ. 251.

9. Kl.-Pauly, I, 727, αρ. 2.

Α υ φ ί δ ι ο ι

Η gens Aufidia αντιπροσωπεύεται στη Βέροια από δυο άτομα. Το ένα είναι ο Iul(ius) Aufidius, στρατιώτης της legio XVI Flavia Firma, γνωστός από επιτύμβια λατινική επιγραφή (εποχής Δομιτιανού) της Νέας Νικομήδειας¹. Το άλλο άτομο είναι ο Αυφίδιος Μάξιμος, γυμνασίαρχος, που αναφέρεται σε εφηβικό κατάλογο (255/6 μ.Χ.) της Βέροιας². Το gentilicium αυτό ήταν πολύ διαδομένο στην Ελληνική Ανατολή (στη Δήλο και σε άλλα νησιά του Αιγαίου, στον Πόντο, στη Θράκη, στη Θεσσαλονίκη κλπ.) μεταξύ οικογενειών των *negotiatores*. Από τους Ρωμαίους πάλι άρχοντες που έδρασαν στην Ανατολή, πριν από τον 1ο μ.Χ. αιώνα, είναι γνωστός ο T. Aufidius, praetor της Ασίας (66 π.Χ.)³.

Μ ο υ ν ά τ ι ο ι

Σε αδημοσίευτη επιτύμβια επιγραφή (1ου π.Χ.-1ου μ.Χ. αι.) της Βέροιας μνημονεύονται ο Πόπλιος Μουνάτιος και ο γιος του Πόπλιος Μουνάτιος Αλέξιππος⁴. Στη gens Munatia, εκτός από αρκετές οικογένειες *negotiatorum*, ανήκε και ο Munatius Rufus⁵, στενός φίλος του Κάτωνα, που έδρασε (γύρω στα μέσα του 1ου π.Χ.) στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στην Κύπρο, καθώς και ο L. Munatius Gallus, Ρωμαίος άρχοντας της Αχαΐας (99/100 μ.Χ.)⁶.

Ο υ α λ έ ρ ι ο ι

Σε επιγραφές της Βέροιας αναφέρονται τέσσερα άτομα που ανήκουν στη gens Valeria. Συγκεκριμένα σε κατάλογο ονομάτων (2ου-3ου αι.) αναφέρονται ο Μ(άρκος) Ουαλέριος Τρύφων και ο Ουαλεριανός(:)⁷. Σε επιγραφή πάλι του 229 μ.Χ. μνημονεύονται οι σύζυγοι Ουαλεριανός Φιλδόξενος και Ουαλερινή Αμμία⁸, οι οποίοι είχαν διοργανώσει στη Βέροια αγώνες (κυνηγέσια και μονομαχίες) προς τιμή του αυτοκράτορα Σεβήρου Αλεξάνδρου· σύμφωνα με το κείμενο της επιγραφής, ο σύζυγος ήταν μακεδονιάρχης, αρχιερέας και αγωνοθέτης του κοινού των Μακεδόνων και

1. JRS 31 (1941) 24. AE 1947, αρ. 102. ILGR, αρ. 198. ΔΣΑΜ II, 451, αρ. 132. ΜΠ 62, αρ. 569. ABPS 173-174, αρ. 594.

2. ΑΔ 29 (1973/74), Χρονικά, 723. SEG 30 (1980) 556. ABPS 130, αρ. 305.

3. ΚΙ.-Pauly, I, 731, αρ. 5.

4. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3. Πρβ. ABPS 231, αρ. 906 και 907.

5. ΚΙ.-Pauly, III, 1460, αρ. 12.

6. ΚΙ.-Pauly, III, 1460, αρ. 2.

7. ΑΔ 32 (1977) 226. ABPS 240, αρ. 982, 241, αρ. 986.

8. ΜΚΜ 26-27. ΔΣΑΜ I, 284. Bull. ép. 1971, 400. AE 1971, 430. ABPS 240-241, αρ. 983 και 984.

η σύζυγος αρχιέρεια (της αυτοκρατορολατρίας)· όπως δείχνουν τα ρωμαϊκά ονόματά τους και το ανατολικό όνομα (Αμμία) της συζύγου, έχουμε εδώ απογόνους αριστοκρατικής οικογένειας, που μέλος της είχε συνάψει γάμο με οικογένεια Ανατολιτών μεταναστών.

Στη gens Valeria, εκτός από αρκετές οικογένειες *negotiatorum*, ανήκε και ο Valerius Severus¹, ανθύπατος της Αχαΐας (γύρω στα 116 μ.Χ.), που θα μπορούσε να θεωρηθεί πιθανός χορηγός της *civitas Romana*, αφού αποκλείονται, με βάση χρονολογικά κριτήρια, οι Ρωμαίοι άρχοντες της Μακεδονίας που ανήκαν στη gens Valeria.

Ο φ έ λ λ ι ο ι

Από επιγραφή (185 μ.Χ.) της Λευκόπετρας μας είναι γνωστό ένα μόνο άτομο με το gentilicium αυτό και με ελληνικό επώνυμο· είναι η Οφελλία Τροφίμη, η οποία αφιερώνει δούλους στο εκεί ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος². Αν η οικογένειά της (απελεύθερων;) δεν όφειλε την *civitas Romana* σε Ιταλούς *negotiatores*, τότε θα μπορούσε να θεωρηθεί πιθανός χορηγός της ο Αύλος Οφέλλιος, procurator Augusti του Πόντου-Βιθυνίας και της γειτονικής Ηπείρου³.

Π ε τ ρ ώ ν ι ο ι

Η επιγραφική της Βέροιας διέσωσε ένα σημαντικό αριθμό από δεκαοχτώ (18) Πετρώνι(ους ή -ανούς), οι οποίοι θα μπορούσαν να σχετιστούν όχι μόνο με *negotiatores* της gens Petronia αλλά και με Ρωμαίους άρχοντες (της ίδιας gens) διαφόρων ανατολικών επαρχιών, πιθανούς χορηγούς της Ρωμαϊκής πολιτείας τους. Έτσι, σε επιτύμβια επιγραφή (1ου αι.), γραμμένη σε σαρκοφάγο, αναφέρονται ο Πετρώνιος Ερμά[ς ή δίων] και ο Πετρώνιος Βάσσο⁴, πατέρας και γιος αντίστοιχα. Σε εφηβικό κατάλογο (177/8 μ.Χ.), μεταξύ των άλλων, αναφέρεται και ο έφηβος Πετρώνιος Διομήδης⁵. Σε επιτύμβια στήλη (αρχών 2ου αι.), με παράσταση ιππεία, μνημονεύεται ο Πετρώνιος Αμύντας⁶, πατέρας του Ζωσίμου Νεικοπόλεως· όπως μαρτυρεί το δεύτερο όνομα του γιου, καθώς και η παράσταση του (Θράκα;) ιππεία, πρόκειται εδώ για μια οικογένεια καταγό-

1. CIG 1732a.

2. ABPS 243, αρ. 1001.

3. RE XVII 2, στ. 2042-2043.

4. ABPS 253, αρ. 1066, 254, αρ. 1069.

5. ΣΔΚΕΒ 303-309. SEG 13 (1956) 96-97, αρ. 398. ΜΠ-Σ 28, αρ. 1733. ABPS 254, αρ. 1068.

6. ΑΔ 25 (1970), Χρονικά, 385. BCH 97 (1973) 346. «Μακεδονικά» 23 (1983) 178. ABPS 253, αρ. 1064.

μενη από τη Νικόπολη του Νέστου ή του Ίστρου. Σε δυο επιτύμβιες επιγραφές (πιθανώς 3ου αι.) μνημονεύονται δυο Πετρώνιοι¹ χωρίς άλλο όνομα (praenomen ή cognomen). Από εφηβικό κατάλογο (255/6 μ.Χ.) μας είναι γνωστός ο εφήβιαρχος Πετρωνιανός Θησεύς ο και Οξύτεπος, πιθανώς γιος του Πετρωνιανού Θησεώς και της Αμμίας Παραμόνου, που αναφέρονται σε επιτύμβια επιγραφή (αρχών 3ου αι.)². Το ατομικό όνομα της μητέρας είναι δηλωτικό της καταγωγής της από οικογένεια Ανατολιτών μεταναστών. Σε παρόμοια οικογένεια ανήκε και η Αυρηλία Αμμία, μητέρα του Πετρωνιανού Αγαθήμερου, γνωστού από επιτύμβια επιγραφή (αρχών 3ου αι.)³. Από άλλη επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) γνωρίζουμε την Πετρονία (sic), ανεψιά της Τέρπνης⁴. Επίσης, σε δυο εφηβικούς καταλόγους (α' μισού 3ου αι.)⁵ αναφέρονται έξι Πε(τρώνιοι;), που φέρουν τα εξής ελληνικά επωνύμια: Αλέξανδρος, Ασκληπιάς, Λέων, Λύκος, Νικηφόρος και Παρμενίων⁶. Τέλος, από απελευθερωτικές πράξεις της Λευκόπετρας μας είναι γνωστές η Πετρονία 'Αμιλλα (τέλη 2ου αι.)⁷ και η Πετρονία Λύκα (190 μ.Χ.)⁸, που αφιερώνουν δούλους στο εκεί ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος.

Στη gens Petronia ανήκουν αρκετές οικογένειες *negotiatorum*, καθώς και οι εξής Ρωμαίοι επαρχιακοί άρχοντες: ο P. Petronius, ανθύπατος της Ασίας (29-35 μ.Χ.), ο T. Petronius Arbitr, ανθύπατος Βιθυνίας (εποχή Νέρωνα), και ο Q. Petronius Umber, legatus του Νέρωνα στη Γαλατία⁹.

Π ο π ί λ λ ι ο ι

Η επιγραφική της Βέροιας και της «χώρας» της μας κάνει γνωστό ένα σημαντικό αριθμό από είκοσι τέσσερις (24) Ποπίλλιους (19 άντρες και 5 γυναίκες), που θα μπορούσαν (οι ίδιοι ή μάλλον πρόγονοί τους) να σχετιστούν είτε με *negotiatores* είτε με Ρωμαίους επαρχιακούς άρχοντες

1. MBPM, αρ. 75 = ΜΛΦ 81, αρ. 93 = EOME 1 (1919) 13. ΑΔ 29 (1973/74), Χρονικά, 719 = SEG 30 (1980) 563. ABPS 253, αρ. 1060 και 1061.

2. ΑΔ 27 (1972), Χρονικά, 513. BCH 101 (1977) 600. SEG 27 (1977) 270. ABPS 252, αρ. 1058 και 1059.

3. ΑΔ 27 (1972), Χρονικά, 513. SEG 27 (1977) 273. ABPS 252, αρ. 1057.

4. BSA 41 (1940-45) 111-112, αρ. 18. Bull. ép. 1946, 136. SEG 12 (1955) 321. ABPS 252, αρ. 1054.

5. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. Βλ. και πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3.

6. ABPS 253, αρ. 1063 και 1065, 254, αρ. 1070, 1071, 1072 και 1073.

7. ΑΔ 21 (1966), Χρονικά, 354. «Μακεδονικά» 7 (1966/67) 345, αρ. 201. BCH 94 (1970) 1054. SEG 24 (1969) 498b. Bull. ép. 1971, 401. ABPS 252, αρ. 1055.

8. ΔΣΑΜ III, 245, αρ. 9. ABPS 252, αρ. 1056.

9. RE XIX 1, στ. 1199, αρ. 24, 29 και 78.

της Ανατολής, πιθανούς χορηγούς της *civitas Romana*. Ανάμεσα στους Ποπίλλιους αυτούς ξεχωρίζει ο Κ(όντος) Ποπίλλιος Πύθων, αρχιερέας «διά βίου» των Σεβαστών και αγωνοθέτης του κοινού των Μακεδόνων, γνωστός από δυο τιμητικές επιγραφές (τέλους Ιου αι.)¹. Σύμφωνα με το κείμενο των επιγραφών, ο Κ. Ποπίλλιος Πύθων είχε προσφέρει πολλαπλές υπηρεσίες τόσο στη Βέροια όσο και στην επαρχία Μακεδονία: συγκεκριμένα ως μέλος (μάλλον επικεφαλής) της πρεσβείας προς τον αυτοκράτορα Νέρβα πέτυχε να διατηρήσει η Βέροια τη νεωκορία των Σεβαστών και τον τίτλο της μητρόπολης· επίσης με δικά του χρήματα κατέβαλε ολόκληρο τον κεφαλικό φόρο και επισκεύασε δρόμους, διοργάνωσε αγώνες, θηριομαχίες και μονομαχίες, βοήθησε την πόλη σε καιρό σιτοδείας, φιλοξένησε τους συνέδρους του κοινού των Μακεδόνων, μοίρασε χρήματα κατά την άσκηση της αρχιεροσύνης του και διετέλεσε γυμνασίαρχος. Για τις υπηρεσίες του αυτές η πόλη των Βεροιαίων τον τίμησε με δυο μνημεία. Επίσης, στο σύνολο των Ποπίλλιων ξεχωρίζουν δυο ακόμη άτομα· το ένα είναι ο Κ(όντος) Ποπίλλιος Πρόκλος Ιουιανός Πύθων, πιθανώς συγγενής (απόγονος) του προηγούμενου αρχιερέα, που διετέλεσε γυμνασίαρχος και τιμήθηκε με την ανέγερση ανδριάντα (2ο-3ο αι.) από τη βουλή και τους νέους της Βέροιας για δωρεά του στο γυμνάσιο της πόλης². Το άλλο άτομο είναι ο Μ(άρκος) Ποπίλλιος Σωσιγένης, πιθανώς άρχοντας ή ευεργέτης της πόλης³, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι τιμάται από τη βουλή των Βεροιαίων (1ο-3ο αι.).

Σε επιτύμβιες επιγραφές της Βέροιας αναφέρονται, χωρίς καμιά ι-διότητα ή αξίωμα, οι εξής Ποπίλλιοι: ο Κόντος Ποπίλλιος Παράμω-νος και η σύζυγός του Ποπιλλία Ηράκλεια (2ος-3ος αι.)⁴, ο Πο(πίλ-λιος) Ήλιος (2ος αι.), σύζυγος της Δάφνης και πατέρας του Πο(πίλλιου;) Ήλιου⁵, ο Πο(πίλλιος;) Δόναξ (3ος αι.)⁶ (σύζυγός του η Αυρηλία Ευπορά, κόρη της Παραμόνας) και η Ποπιλλία Αγνή (2ος αι.)⁷, σύζυγος του Αιλίου Περιγένη. Επίσης, σε επιγραφή (181 μ.Χ.), επίσημο έγγραφο της Αριά-γνης Βαστου, με το οποίο αφιερώνει δούλη της στην Άρτεμη Αγροτέρα, υπογράφει ως μάρτυρας ο Σέξστος Ποπίλλιος Λυκίνος⁸: ενώ σε αδημο-

1. ΜΠ 131, αρ. 1193. ΚΜ 71-73 και ΑΒΡS 259, αρ. 1114, όπου και η σχετική βι-βλιογραφία.

2. ΜΠ 130-131, αρ. 1192 και ΑΒΡS 259, αρ. 1112, όπου και όλη η βιβλιογραφία.

3. ΑΔ 2 (1916) 157, αρ. 16. ΜΠ 131, αρ. 1196. ΑΒΡS 261, αρ. 1117.

4. ΜΒΡM, αρ. 52. ΜΛΦ 84, αρ. 101. ΑΒΡS 257, αρ. 1094, 259, αρ. 1111.

5. ΒSΑ 18 (1911/12) 153. ΑΒΡS 258, αρ. 1101 και 1102.

6. ΒSΑ 41 (1940-45) 110-111, αρ. 14. SEG 12 (1955) 319. ΑΒΡS 258, αρ. 1099.

7. ΑΦ 184, αρ. 29. ΑΒΡS 257, αρ. 1092.

8. ΒSΑ 18 (1911/12) 139-140, αρ. 2. ΜΠ 130, αρ. 1191. ΑΒΡS 258, αρ. 1108.

σίευτη αναθηματική επιγραφή (2ου αι.) μνημονεύεται η Πο(πιλλία); Παμφίλα¹. Επιπλέον ένα ποσοστό Ποπιλλίων αναφέρεται σε διάφορους καταλόγους ονομάτων. Έτσι, σε κατάλογο του 2ου-3ου αιώνα² μνημονεύονται οι εξής Πο(πιλλιοι); Κλέαρχος, Λάλος, Λεοντόλυκος, Λύκος, Νείκων, Πρόσδεκτος και Τρύφων³. Σε άλλο πάλι κατάλογο του 2ου-3ου αιώνα αναφέρονται οι Ποπιλλιοι: Διονύσιος, Εύαγγελος και Κάνωπος⁴ και σε κατάλογο απελεύθερων («ἐξελευθερικῶν») ο Πο(πίλλιος); Αγαθώναξ (ή Αγαθωνάς);⁵.

Τέλος, από απελευθερωτική πράξη (2ου-3ου αι.) της Λευκόπετρας μας είναι γνωστός ο βετεράνος Ποπίλλιος Λεωνίδας πριν Λεωνίδα⁶, από επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) των Λευκαδίων η Ποπιλλία Συγγραφή⁷ κι από αναθηματική επιγραφή (πριν από το 216/7 μ.Χ.) στην Άρτεμη Διγαία, που βρέθηκε στο Μετόχι Προδρόμου, η Ποπιλλία Ελπίδια, σύζυγος του Φουλκίνιου Βάσσου⁸.

Από τη gens *Popillia* μας είναι γνωστές αρκετές οικογένειες από *negotiatores*, καθώς και τρεις Ρωμαίοι επαρχιακοί άρχοντες ανατολικών επαρχιών: ο L. *Popillius Barbus*, *legatus* του Κλαυδίου στη Συρία, ο C. *Popillius Carus Pedo* και ο *Popillius Priscus*, ανθύπατοι της Ασίας (145-150 μ.Χ.)⁹.

Ρ ο υ τ ί λ ι ο ι

Η gens Ρουτίλια αντιπροσωπεύεται στη Βέροια από δυο μόνο άτομα: πρόκειται για τον εφηβο Ρουτίλιο Ποταμωνιανό νέο και τον πατέρα του Ρουτίλιο Ποταμωνιανό, γνωστούς από εφηβικό κατάλογο (α' μισού 3ου αι.)¹⁰.

Εκτός από *negotiatores*, το *gentilicium* αυτό έφερε και ο Q. *Julius Cordinus C. Rutilius Gallicus*, ανθύπατος της Ασίας (α' μισό 1ου αι.)¹¹.

1. ABPS 257, αρ. 1095.

2. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 3.

3. ABPS 258, αρ. 1104, 1105 και 1106, 259, αρ. 1109, 1110 και 1113, 261, αρ. 1118.

4. ΑΔ 32 (1977) 226. ABPS 258, αρ. 1098, 1110 και 1103.

5. Βλ. πιο πάνω, σ. 334, σημ. 4. Πρβ. ABPS 258, αρ. 1097.

6. Π-ΔΣΕ Η', 285. ABPS 258, αρ. 1107.

7. ΜΜΜΑ, αρ. 151. ΜΛΦ 44, αρ. 20=326, αρ. 293. ABPS 257, αρ. 1096.

8. ΔΣΑΜ III, 239. ABPS 257, αρ. 1093.

9. RE XXII 1, στη λ. «*Popillius*», αρ. 36, 37 και 39.

10. ΑΔ 26 (1971), I, 128-132. Bull. ép. 1973, 273. ABPS 267, αρ. 1154 και 1155.

11. Kl.-Pauly, IV, 1473, αρ. 1.

Σεμπρώνιοι

Με το gentilicium Σεμπρώνιος μας είναι γνωστό ως τώρα ένα μόνο άτομο, ο Σεμπρώνιος Αμυντιανός Φλώρος, που αναφέρεται σε απελευθερωτική πράξη (193 μ.Χ.) της Λευκόπετρας, με την οποία αφιερώνει δούλη στο εκεί ιερό¹. Από τη gens Sempronii μας είναι γνωστές αρκετές οικογένειες negotiatorum από την υπόλοιπη Ελλάδα, καθώς κι ένας legatus pro praetore στην Ελλάδα (επί Αντωνίου), c. L. Sempronius Atratinus².

Σουλπίκιοι

Με το gentilicium αυτό—και με ελληνικό επωνύμιο—αναφέρονται στις επιγραφές της Βέροιας δυο άτομα: είναι ο έφηβος Σουλπίκιος Κάλλιστος (177/8 μ.Χ.) και ο Σουλπίκιος Με(ι)δίας(;) (2ος-3ος αι.)³. Εκτός από οικογένειες negotiatorum, το gentilicium έφεραν και τέσσερις Ρωμαίοι επαρχιακοί άρχοντες: ο C. Sulpicius Galba, ανθύπατος της Ασίας, ο P. Sulpicius Quirinus, ανθύπατος της Κρήτης και της Συρίας (6/7 μ.Χ.)⁴, ο Sulpicius Crassus, ανθύπατος της Ασίας (επί Κομμόδου)⁵, και ο Ser. Sulpicius Rufus, proconsul(;) της Αχαΐας (46/5 π.Χ.)⁶.

Τορπίλιοι

Σε επιτύμβια επιγραφή (1ου-2ου αι.) της Βέροιας αναφέρεται ο Αύλος Τορπίλιος, Αύλου υιός και πατέρας της Τορπιλίας Ουετύλης⁷, και σε μια άλλη επίσης επιτύμβια επιγραφή (1ου-2ου αι.) η Τορπιλία, σύζυγος του Σέξτου Αντώνιου Λούππου⁸. Ένας ακόμη Τορπίλιος αναφέρεται σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου αι.) από το σημ. χωριό Νέο Σκυλλίτσι: πρόκειται για τον Τορπίλιο Λύκο, σύζυγο της Αιλίας Ευτυχίδος⁹.

Από τους Ρωμαίους άρχοντες των επαρχιών της Ανατολής ο μόνος που ανήκε στη gens Turpilia και θα μπορούσε επομένως να θεωρηθεί πιθανός χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας ήταν ο L. Turpilius Dexter, ανθύπατος της Κρήτης (64/5 μ.Χ.)¹⁰. Στην περίπτωση αυτή έχουμε εδώ την

1. ΔΣΑΜ III, 245, αρ. 11. ABPS 270, αρ. 1167.

2. Kl.-Pauly, V, 99, αρ. 8.

3. ΣΔΚΕΒ, ό.π. SEG 13 (1956) 96-97. ΔΣΑΜ I, 195, αρ. 2. ΜΠ-Σ 15, αρ. 1637. ABPS 275, αρ. 1191 και 1192.

4. Kl.-Pauly, V, 427, 4 και 5.

5. RE IV A 1, στ. 751, αρ. 43.

6. PAM A', 198.

7. BSA 41 (1940-45) 109, αρ. 7. ABPS 285, αρ. 1241 και 1242.

8. AD 2 (1916) 157-158, αρ. 17. «Μακεδονικά» 12 (1972) 67.

9. EOME 4 (1921) 116. ABPS 285, αρ. 1243.

10. RE VII A2, στ. 1430.

παρουσία μιας οικογένειας κρητικής καταγωγής, όπως και στη Θεσσαλονίκη.

Φαβρίκιοι

Η gens Fabricia αντιπροσωπεύεται στη Βέροια από δυο άτομα. Το ένα από αυτά είναι ο έφηβος Κλαύδιος Φαβρίκιος, γνωστός από εφηβικό κατάλογο (177/8 μ.Χ.)¹, ο οποίος ανήκε σε παλιά αριστοκρατική οικογένεια που είχε λάβει την *civitas Romana* από τα μέσα περίπου του 1ου μ.Χ. αιώνα, όπως δείχνει η παρουσία του αυτοκρατορικού *gentilicium* Κλαύδιος. Το άλλο άτομο είναι ο Τ(ίτος) Φαβρίκιος (2ος αι.), μέλος θρησκευτικού συλλόγου του Δία Ύψιστου². Χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας ίσως να ήταν ο Fabricius (;) Veiento, Ρωμαίος άρχοντας της Συρίας (50 π.Χ.)³.

Όσον αφορά την ονοματοδοσία των εκατό τριών (103) συνολικά ατόμων της Γ' κατηγορίας, διαπιστώνει κανείς ότι τα δεκαεννιά άτομα (δηλ. το 18,4%) ακολουθούν το ρωμαϊκό σύστημα των *tria nomina*, δηλ. πλάι στα *gentilicia* φέρουν *praenomina* (ρωμαϊκά) και *cognomina* (τα δέκα άτομα ελληνικά και τα οχτώ άτομα ρωμαϊκά *cognomina*), ενώ δυο άτομα έχουν επιπλέον και *supernomina*. Από τα υπόλοιπα ογδόντα τέσσερα άτομα, τα τέσσερα έχουν ένα μόνο όνομα (το ρωμαϊκό *gentilicium*), άλλα δυο άτομα έχουν δυο ονόματα κι ένα *signum* και τέλος τα ογδόντα (80) άτομα (δηλ. το 77,6%) έχουν, σύμφωνα με το ελληνικό διώνυμο σύστημα, πλάι στο ρωμαϊκό *gentilicium* ένα δεύτερο όνομα· το όνομα αυτό σε δεκαοχτώ περιπτώσεις είναι ρωμαϊκό, σε πενήντα τρεις περιπτώσεις ελληνικό και σε δυο περιπτώσεις ανατολικό.

Τα ελληνικά ονόματα, που χρησιμοποιούνται ως *cognomina*, είναι τα εξής: Αγαθήμερος, Αγαθόναξ, Αγνή, Αλέξανδρος, Άμιλλα, Αμόντας, Αντίγονος (2), Ασκληπιάς, Δημήτριος, Διομήδης, Διονύσιος, Ειρήνη, Ερμάς ή -δίων), Ερμείας, Ευάγγελος, Ευβουλίδης, Ευτυχίων, Ζωή, Ήλιος (2), Ηράκλεια, Θεαγένης, Θησεύς, Ιερώνυμος, Ισαγόρας, Κάλλιστος, Κάνωψ, Κλέαρχος, Λεοντόλυκος, Λεοντώ, Λέων, Λύκα, Λύκος (3), Λυνκεύς, Μαντώ, Μειδίας, Νείκων, Νικηφόρος, Ολύμπις, Παμφίλλα, Παρμενίων, Ποταμωνιανός, Πρόσδεκτος, Πύρρος, Συγγραφή, Τροφιμή, Τρό-

1. ΣΔΚΕΒ, ό.π. SEG 13 (1956) 96-97, αρ. 398. ΔΣΑΜ I, 195, αρ. 2. ΜΠ-Σ 17, αρ. 1651. ABPS 202, αρ. 734.

2. MBPM, αρ. 76. ΜΛΦ 72-73, αρ. 64. JRS 31 (1941) 19-23. «Balkan Studies» 19 (1978) 72, αρ. 12. ABPS 287, αρ. 1259.

3. Kl.-Pauly, II, 503, αρ. 6.

φιμος, Τρύφων, Φιλίστη και Φιλόξενος. Μεταξύ αυτών επισημαίνεται η ύπαρξη μυθικών, ιστορικών και θεοφόρων ονομάτων, καθώς και ονομάτων δανεισμένων από τη φύση· ενώ δε λείπουν ονόματα χαρακτηριστικά των απελεύθερων.

Ως προς την κοινωνική τους θέση, οι επιγραφές μαρτυρούν την παρουσία είκοσι έξι μελών της αριστοκρατίας, δηλ. ένα ποσοστό 25,2% στο σύνολο των εκατό τριών ατόμων. Αυτά είναι: ένας μακεδονιάρχης, αρχιερέας και αγωνοθέτης του κοινού των Μακεδόνων, ένας άλλος αρχιερέας των Σεβαστών και αγωνοθέτης του ίδιου κοινού, ένας ακόμη αρχιερέας(ι), μια αρχιέρεια (της τοπικής αυτοκρατορολατρίας(ι)), ένας σύνεδρος του κοινού, μια μητέρα συνέδρου(ι), ένας άρχοντας (ή ευεργέτης) της πόλης, δυο εφήβαρχοι, δυο γυμνασίαρχοι, μια σύζυγος άρχοντα(ι) της πόλης, δυο επιμελητές μνημείων που έστησε η πόλη, ένας λεγεωνάριος, ένας βετεράνος του ρωμαϊκού στρατού, ένας επιμελητής στο ιερό της Μητρός των θεών Αυτόχθονος, μια ιέρεια στο ίδιο ιερό, ένας γιατρός και οχτώ έφηβοι.

Τελικές διαπιστώσεις και γενικά συμπεράσματα

Αποτέλεσμα της έρευνάς μας ήταν να επισημάνουμε στις επιγραφές της Βέροιας και της «χώρας» της την παρουσία τριακοσίων είκοσι έξι (326) συνολικά πολιτογραφημένων Ρωμαίων πολιτών (μεταξύ των οποίων 76 γυναίκες): 196 (60,1%) της Α' κατηγορίας, 27 (8,3%) της Β' κατηγορίας και 103 (31,6%) της Γ' κατηγορίας. Ο αριθμός αυτός είναι πολύ σημαντικός, αν τον συγκρίνει κανείς με άλλες πόλεις ή περιοχές, για τις οποίες μάλιστα έχουν εκδοθεί και κογρογα των επιγραφών τους· έτσι π.χ. στη Θεσσαλονίκη έχουν επισημανθεί 452 πολιτογραφημένοι Ρωμαίοι πολίτες¹ και σε ολόκληρη τη ρωμαϊκή επαρχία Θράκη 256 συνολικά περιπτώσεις ατομικών χορηγήσεων της *civitas Romana*². Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις έχουμε παραδείγματα άμεσης χορήγησης της Ρωμαϊκής πολιτείας· οι περισσότερες περιπτώσεις αφορούν απογόνους (πρώτης, δεύτερης κλπ. γενιάς) πολιτογραφημένων Βεροιαίων. Επίσης, να σημειωθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται η παρουσία δυο ρωμαϊκών ονομάτων γένους, η οποία δηλώνει: 1) είτε απόγονο δυο οικογενειών (από πατέρα και μητέρα), στις οποίες είχε απονεμηθεί η Ρωμαϊκή πολιτεία· 2) είτε διπλή χορήγηση της

1. Βλ. ΧΡΙΠ-Μ Ι, 347.

2. Βλ. Σ α μ σ á ρ η, Έρευνες..., 277.

civitas Romana σε μέλη της ίδιας οικογένειας (π.χ. σε παππού και εγγονό), φυσικά σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Στο σύνολο των 326 πολιτογραφημένων Βεροιαίων οι εκατόν ογδόντα εννιά (δηλ. το 58%) φέρουν αυτοκρατορικά gentilicia, οι τριάντα τέσσερις (δηλ. το 10,4%) gentilicia Ρωμαίων αρχόντων της επαρχίας Μακεδονίας (οι επτά περιπτώσεις είναι βέβαιες και οι 27 πιθανές) και οι εκατόν τρεις (δηλ. το 31,6%) gentilicia Ρωμαίων αρχόντων γειτονικών ή άλλων ρωμαϊκών επαρχιών της Ανατολής. Τα ποσοστά αυτά δείχνουν ότι: 1) οι περισσότεροι πολιτογραφημένοι Ρωμαίοι πολίτες έδειχναν ιδιαίτερη προτίμηση στην υιοθέτηση ονομάτων γένους των αυτοκρατόρων παρά των Ρωμαίων επαρχιακών αρχόντων που είχαν μεσολαβήσει για την απονομή της *civitas Romana*· 2) η Βέροια—όπως εξάλλου και η Θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις της Βαλκανικής Χερσονήσου—είχε προσελκύσει ικανό αριθμό μεταναστών από ρωμαϊκές επαρχίες της Ανατολής, πράγμα που επιβεβαιώνεται εξάλλου κι από την παρουσία τόσο ανατολικών ονομάτων (π.χ. Αμμία, Λάλος, Σαμβατίς) που χρησιμεύουν ως *cognomina* όσο και ανατολικών λατρειών (πρβ. π.χ. τη Συρία Παρθένο).

Με βάση τους δυο στατιστικούς πίνακες που παραθέτουμε και στους οποίους επιχειρείται μια χρονολογική κατάταξη των πολιτογραφημένων Ρωμαίων πολιτών και των χορηγών της Ρωμαϊκής πολιτείας, μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τη διαχρονική εξέλιξη του φαινομένου των πολιτογραφήσεων και ταυτόχρονα την πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων σ' ένα χρονικό διάστημα τριών αιώνων (από τις αρχές του 1ου π.Χ. αι. ως το 211 μ.Χ.). Έτσι, παρατηρεί κανείς ότι το ποσοστό των πολιτογραφήσεων που έγιναν από τις αρχές του 1ου π.Χ. αι. ως τον Αύγουστο είναι αρκετά χαμηλό (2,1% στο σύνολο των πολιτογραφήσεων). Αντίθετα, το πιο αυξημένο ποσοστό ατομικών χορηγήσεων της *civitas Romana* παρατηρείται κατά την περίοδο της Ιουλιο-Κλαυδιανής δυναστείας, κατά την οποία έχουμε εκατόν εννιά συνολικά πολιτογραφήσεις (δηλ. το 33,4% στο σύνολο των 326 πολιτογραφήσεων). Το ποσοστό αυτό παραμένει υψηλότερο κι αν ακόμη υπολογίσουμε τη μακρόχρονη διάρκεια (ενός περίπου αιώνα) βασιλείας της δυναστείας αυτής. Από τους αυτοκράτορες μάλιστα της δυναστείας αυτής πιο γενναιόδωροι στην απονομή της *civitas Romana* υπήρξαν, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα Α', ο Αύγουστος και ο Κλαύδιος.

Α' ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ
ΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ GENTILICIA

<i>Δυναστεία</i>	<i>Gentilicia</i>	<i>Αριθμός ατόμων</i>	<i>Συνολικός αριθμός πολιτο- γραφήσεων</i>	<i>Εκατοστιαία αναλογία</i>
Ιουλιο-Κλαυδιανή	Ιούλιοι	54	101	53,5%
	Κλαύδιοι	47		
Φλαβιανή	Φλάβιοι	28	28	14,8%
	Αντωνίνων	0		
Σεβήρων	Ούλπιοι	4	58	30,7%
	Αίλιοι	46		
	(Μ.) Αυρήλιοι	8		
	Σεπτίμιοι	2	2	1%
		Σύνολο	189	

Β' ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ
ΤΑ GENTILICIA ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΠΑΡΧΙΑΚΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

<i>Εποχή</i>	<i>Αριθμός ατόμων με gentilicia Ρωμαίων αρχόντων επαρχίας Μακεδονίας</i>	<i>Αριθμός ατόμων με gentilicia Ρωμαίων αρχόντων άλλων ανατολ. ρωμαϊκών επαρχιών</i>	<i>Σύνολο ατόμων</i>	<i>Εκατοστιαία αναλογία</i>
100-30 π.Χ.	2	5	7	18,4%
Ιουλιο-Κλαυδιανή δυναστεία	1	7	8	21%
Φλαβίων	1	4	5	13,1%
Αντωνίνων	7	10	17	44,7%
Σεβήρων	1		1	2,6%
		Σύνολο	38	

Στις επόμενες δυναστείες ο ρυθμός των πολιτογραφήσεων παρουσιάζει διάφορες αυξομειώσεις. Συγκεκριμένα διαπιστώνεται μείωση του ποσοστού των πολιτογραφήσεων στην εποχή των Φλαβίων (10,1% στο σύνολο των πολιτογραφήσεων), χωρίς βέβαια να παραγνωρίζεται και η σχετικά μικρή διάρκεια βασιλείας τους συγκριτικά με την προηγούμενη και την επόμενη δυναστεία. Στη συνέχεια το ποσοστό των πολιτογραφήσεων παρουσιάζει σημαντική αύξηση στην εποχή των Αντωνίνων (το 23,2% στο σύνολο των πολιτογραφήσεων), ενώ στα χρόνια των Σεβή-

ρων (ως το 211 μ.Χ.) εμφανίζει εντυπωσιακή μείωση. Αν κρίνει κανείς από το υψηλό ποσοστό των νέων *cives Romani* με το gentilicium Αίλιος, ο αυτοκράτορας, που υπήρξε ο πιο γενναιόδωρος στην απονομή της *civitas Romana* σε Βεροιαίους, όπως εξάλλου και σε κατοίκους άλλων ελληνικών πόλεων, ήταν ο Αδριανός, γνωστός γενικά για τη φιλελληνική του πολιτική¹.

Αν εξετάσει κανείς το φαινόμενο των πολιτογραφήσεων με βάση τη διάκριση του πληθυσμού σε αστικό και αγροτικό, εύκολα διαπιστώνει ότι οι πολιτογραφήσεις κατοίκων της υπαίθρου είναι ελάχιστες και αυτές αφορούν κυρίως *peregrinos* που κατοικούσαν σε «χωρία» πολύ κοντινά στην πόλη της Βέροιας. Από την άποψη αυτή, η περίπτωση της Βέροιας και της «χώρας» της είναι διδακτική για το γεγονός ότι η *civitas Romana* απονέμετο κυρίως σε *peregrinos* των αστικών πληθυσμών.

Όσον αφορά πάλι τις κοινωνικές διαστάσεις του φαινομένου των πολιτογραφήσεων, διαπιστώνεται ότι στο σύνολο των τριακοσίων είκοσι έξι (326) πολιτογραφήσεων οι εκατόν είκοσι περίπου (δηλ. το 37%) αφορούν μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, τα οποία είχαν καταλάβει (οι ίδιοι ή στενοί συγγενείς τους) δημοτικά ή επαρχιακά αξιώματα (εφήβαρχοι, γυμνασίαρχοι, μακεδονίαρχες, αρχιερείς, ιερείς κλπ.). Αν σε αυτούς προστεθούν κι αρκετοί άλλοι πολιτογραφημένοι Ρωμαίοι πολίτες, που η αριστοκρατική τους καταγωγή αναγνωρίζεται έμμεσα με βάση διάφορα εξωτερικά κριτήρια, τότε το ποσοστό των νέων Ρωμαίων πολιτών της αριστοκρατικής τάξης ξεπερνά κατά πολύ το 50%. Το υψηλό αυτό ποσοστό είναι ενδεικτικό της ιδιαίτερης εύνοιας που είχαν δείξει οι Ρωμαίοι προς τις τοπικές αριστοκρατίες², οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση της εξουσίας τους στις ρωμαϊκές επαρχίες. Αξιοσημείωτο μάλιστα είναι το γεγονός ότι στη Βέροια και σε άλλες πόλεις της Μακεδονίας και ειδικότερα της Θράκης, πιστεύουμε ότι η ρωμαϊκή εξουσία βασίστηκε επιπλέον και σε μια άλλη πληθυσμιακή ομάδα, που αποτελείτο από Ανατολίτες μετανάστες. Δεν μπορεί να είναι τυχαίο το γεγονός ότι ένα αξιόλογο ποσοστό των πολιτογραφημένων Ρωμαίων πολιτών της Βέροιας αποτελείται από Ανατολίτες μετανάστες.

Τέλος, από την έρευνά μας προκύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με το πρόβλημα των συνεπειών που είχε η χορήγηση και διάδοση της Ρωμαϊκής πολιτείας στον εκρωμαϊσμό των Βεροιαίων. Από τα στοιχεία λοιπόν αυτά εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι ατομικές χορηγήσεις της

1. Το ίδιο και στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης: ΧΡΠ-Μ I, 318.

2. Πρβ. και ΧΡΠ-Μ I, 350.

civitas Romana είχαν ως φυσικό επακόλουθο το νομικό εκρωμαϊσμό των πολιτογραφημένων Ρωμαίων πολιτών· δεν είχαν όμως τόσο σοβαρές συνέπειες στον ανθρωπωνυμικό εκρωμαϊσμό ώστε ν' αλλοιώσουν αισθητά την ανθρωπωνυμική φυσιογνωμία της Βέροιας, η οποία διατήρησε τον ελληνικό της χαρακτήρα χάρη στην προσκόλληση των Βεροιαίων στη μακεδονική ανθρωπωνυμική παράδοση. Έτσι, παρατηρεί κανείς ότι σε εβδομήντα μόνο περιπτώσεις (δηλ. ποσοστό 21%) οι πολιτογραφημένοι Ρωμαίοι πολίτες της Βέροιας υιοθετούν τρία ή δυο ρωμαϊκά ονόματα. Κατά κανόνα, πλάι στο ρωμαϊκό gentilicium διατηρούσαν πάντοτε το ελληνικό τους όνομα ως cognomen και ακολουθούσαν πιστά το ελληνικό διώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας. Ρωμαϊκές επιδράσεις παρατηρούνται μόνο στην τυπολογία, όπου βλέπει κανείς ότι οι περισσότεροι από αυτούς παραθέτουν και τα δυο (ή τρία) ονόματά τους σε ονομαστική πτώση, καθώς και στη χρήση των tria nomina (σε 58 περιπτώσεις, δηλ. σε ποσοστό 17,8%).

Το γενικό συμπέρασμα, που εξάγεται από τη μελέτη των ατομικών χορηγήσεων της Ρωμαϊκής πολιτείας, είναι ότι η Βέρεια, ως έδρα του κοινού των Μακεδόνων, ήταν η δεύτερη μακεδονική πόλη, μετά τη Θεσσαλονίκη, που ευνοήθηκε ιδιαίτερα από την πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Εκτός από τις γνωστές συντομογραφίες, χρησιμοποιούνται εδώ και οι επόμενες:

ABPS	: A. Tataki, Ancient Beroea. Prosopography and Society, Athens 1988
AEB	: M. Ανδρόνικου, Αρχ. επιγραφαί Βέροιας, Θεσσαλονίκη 1950
AF	: O. Walter, Archäol. Funde, AA 57 (1942) 172-187
B-MS	: W. Baege, De Macedonum sacris, Halle 1913
ΔΣΑΜ	: Διεθνές Συμπόσιο «Αρχαία Μακεδονία», I-IV, Θεσσαλονίκη 1968, 1973, 1977, 1983
ED	: Ephemeris Dacoromana
EOME	: Εθνικός Οδηγός της Μεγάλης Ελλάδος
GVI	: W. Peek, Griech. Vers-Inschriften, Berlin 1955
IG	: C. Edson, Inscriptiones Graecae X. Pars II: Inscriptiones Macedoniae. Fasc. 1: Inscriptiones Thessalonicae et vicinia, Berolini 1972
ILGR	: M. Šašel-Kos, Inscriptiones Latinae in Graecia repertae, Additamenta ad CIL III, Faenza 1979
KM	: Δ. Κανατσούλη, Το κοινόν των Μακεδόνων, «Μακεδονικά» 3 (1956) 27-102
MAM	: L. Heuzey-H. Daumet, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876
MBPM	: A. Delacoulonche, Mémoire sur le berceau de la puissance macédonienne, «Archives des missions scientifiques et littéraires» 8 (1859) 67-288
MHS	: Μακεδονικόν Ημερολόγιον (Σφενδόνη), Θεσσαλονίκη

- ΜΚΜ : Δ. Κανατσούλη, Οι μακεδονάρχαι του κοινού των Μακεδόνων και η κοινωνική θέσις αυτών εις τας μακεδονικάς πόλεις, «Μακεδονικά» 13 (1973) 1-37
- ΜΛΦ : Μ. Δήμητσα, Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζομένοις, Αθήναι 1896 (φωτοτ. επαν.: Chicago 1981, με εισαγωγή Α. Οικονομίδη)
- ΜΜ : Δ. Κανατσούλη, Μακεδονικά μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1955
- ΜΜΜΑ : Μ. Duchesne-Bayet, Mémoire sur une mission au mont Athos, Paris 1876
- ΜΠ : Δ. Κανατσούλη, Μακεδονική προσωπογραφία, Θεσσαλονίκη 1955
- ΜΠ-Σ : Δ. Κανατσούλη, Μακεδονική προσωπογραφία. Συμπλήρωμα, Θεσσαλονίκη 1967
- Π-ΔΣΕ Η' : Φ. Πέτσα, Οι χρονολογημένες επιγραφές από το ιερό της Μητρός Θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα, «Πρακτικά του Η' Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής και Λατινικής Επιγραφικής, Αθήνα 3-9 Οκτ. 1982», τόμος Α', Αθήνα 1984
- ΠΤΜΜ : Μ. Λαγογιάννη, Πορτραίτα σε ταφικά μνημεία της Μακεδονίας κατά την περίοδο της ρωμαιοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1983
- ΡΑΜ Α'-Β' : Θ. Σαδικάκη, Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, Α'-Β', Θεσσαλονίκη 1971 και 1977
- ΣΔΚΕΒ : Β. Καλλιπολίτη, Στήλη μετ' αναγραφής δωρεάς και καταλόγου εφήβων εκ Βεροίας, «Γέρας Αντ. Κεραμοπούλλου», Αθήνα 1953, 303-309.
- ΤΑΒ : Terra Antiqua Balcanica, Veliko Târnovo
- ΧΡΠΙ-Μ Ι : Δ.Κ. Σαμσάρης, Ατομικές χορηγήσεις της Ρωμαϊκής πολιτείας (civitas Romana) και η διάδοσή της στη ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία, Ι. Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης, πρωτεύουσας της επαρχίας, «Μακεδονικά» 26 (1988) 308-353.

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

SUMMARY

Dimitrios C. Samsaris, The individual grants of the Roman citizenship (*civitas Romana*) and its expansion in the Roman province of Macedonia, II. The case of Beroea, seat of the Macedonian *koinon*.

In the frame of a wider study on the subject of the grant of the Roman citizenship and the expansion of the Roman civil law in the Roman provinces of the Balkan Peninsula, we have already published the results of our research concerning the Roman province of Thrace (Dim. C. Samsaris, Research on the history, topography and cults of the Roman provinces of Macedonia and Thrace, V. The policy of the Roman Emperors concerning the civil law in the Roman province of Thrace, Thessaloniki 1984, pp. 131 sqq.), the consequences and application of the *constitutio Antoniniana* in the Roman province of Macedonia («Offering to Prof. C. Vavoukos». vol. I. Thessaloniki 1989, pp. 339-353) and the individual grants of the Roman citizenship to inhabitants of Thessaloniki, capital of the province of Macedonia («Makedonika» XXVI, 1988, pp. 308-353).

From the point of view of method for identifying the *peregrinos* granted with the Roman citizenship, we classify them, as in the case of Thessaloniki, into three groups. In the first group we classify: 1) those bearing the gentilicia of Emperors (189 persons): 46 *Aelii*, 8 *M. Aurelii*, 54 *Iulii*, 47 *Claudii*, 4 *Ulpii*, 2 *Septimii* and 28 *Flavii*; 2) those bearing the gentilicia belonging to Roman magistrates of the Macedonia province; those are seven persons: *Antestii*, *Cassii* and *Fabii*. The second group consists of 27 persons with a gentilicium common among the Roman magistrates of the Macedonia province and the Italian traders (*negotiatores*): *Aemilii*, *Annii*, *Iunii*, *Clodii*, *Cornelii*, *Licinii*, *Marcii*, *Memmii*, *Vettii*, *Pomponii*, *Pontii* and *Sextii*. Finally, in the third group we enlist 103 persons bearing either a gentilicium of Roman magistrates of the neighbouring and the other oriental provinces or a gentilicium common among those magistrates: 1) *Avidii*, *Didii*, *Domitii*, *Gellii*, *Iuventii*, *Caesennii*, *Caesernii*, *Cominii*, *Lapii*, *Marii*, *Mestrii*, *Puplicii*, *Sergii*, *Sossii* and *Statii*; 2) *Attii*, *Aufidii*, *Munatii*, *Valerii*, *Ofellii*, *Petronii*, *Popillii*, *Rutilii*, *Sembronii*, *Sulpicii*, *Turpili* and *Fabricii*.

The article ends with general conclusions and verifications. Thus we

establish that the *peregrini* of Beroea who had become Roman citizens reach the number of 326: 196 persons (60,1%) of the first group, 27 persons (8,3%) of the second group and 103 persons (31,6%) of the third. We also find out that on a whole of 326 persons who received the Roman citizenship 189 persons (58%) are bearing the gentilicium of Emperors and 34 (10,4%) the gentilicium of Roman magistrates of Macedonia. We come as well to the conclusion that the individual grants of the *civitas Romana* to the *peregrinos* of Beroea begins in the 1st c.B.C. and is growing, as in the case of Thessaloniki, during the period of Julio-Claudian dunasty. During the following dynasties the naturalisations' rythm is varying. Thus we have the highest percentage in the period of Antonins with a peak during the reign of Hadrian.

With regard to the social dimensions of the naturalizations' phenomenon, we notice that a high percentage over of the 50% affects members of the local aristocracy. This indicates that this particular social class of Beroea was, as elsewhere, the basis of the Roman power.

Finally our research has proved that: 1) the expansion of the Roman citizenship and the Roman civil law in Beroea did not result the onomastic Romanization of its inhabitants; 2) Beroea, as seat of the Macedonian *koinon*, was the second city of Macedonia, after Thessaloniki, especially favoured by the Roman policy concerning the individual grants of the Roman citizenship.